

HAMUBAN SÜLT POGÁCSA

MUNKAFÜZET AZ ÖNKÉNTES
MESEMONDÓKAK

Tartalomjegyzék

Bevezető gondolatok.....	2
Tanácsok az önkéntes mesemondóknak	3
Elvárások az önkéntes mesélőktől.....	6
Egyszer volt, hol nem volt... Hogyan meséljünk?.....	8
A mintha világa: a mesei kettős tudat	10
Teremtő képzelet. A belső képalkotás, mint fejlődési lehetőség	11
Paprikajancsától és Robinsonig: gyermekkori mesekorszakok	19
Önkéntes mesemondók mesetára I.....	28
A légy meg a bolha	28
A kisegér nagy utazása.....	28
A béka és a holló.....	30
A brémai muzsikusok.....	31
A rátóti csikótozás	34
A szürke ló	35
A fehér kígyó	37
A kis kakas gyémánt félkrajcárja	42
A kóró és a kis madár.....	44
A kismalac és a farkasok	46
Az élet vize.....	47

Bevezető gondolatok

Több éves álom válik valóra a Hamuban sült pogácsa című projekt útnakindításával. Bajzát Mária 4 évvel ezelőtt hívta meg a Kulcs Szociálpedagógusok Egyesülete tagjait Palóznakra a Meseközpontba. Akkor elterveztük, hogy Erdélyben is útrakel a mese és ezáltal a gyerekotthonokban nevelkedő gyerekek is kapnak hamuban sült pogácsát a rögzös útra, ami előttük áll, az életben való boldoguláshoz és helytálláshoz.

A projektet a MOL Gyermekgyógyító program támogatásával indítjuk el és az idei célunk az, hogy kiképezzük a mesemondó önkénteseket, akik aztán eljuttatják a rendszeres mesemondást a Dévai Szent Ferenc Alapítvány otthonaiban nevelkedő gyerekekhez.

A képzéseket és az idén rendkívüli módon beköszöntő korona vírus járványt követően elkezdődik a mesélés Nagyváradon, Szalontán, Dózsa Györgyben, Szovátán és Sepsiszentgyörgyön heti rendszerességgel.

Ez a munkafüzet azért született, mert az online képzés nem tudja pótolni a személyes találkozást, ezért a program részleteinek a megbeszélése sem annyira nyomonkövethető virtuálisan, mint ahogyha szemtől szemben beszélgetnénk és rendelkezésünkre állna a tisztázó kérdések lehetősége is, a szemkontaktusról nem is beszélve.

Szóval ide próbáltuk összegyűjteni azokat a fontos információkat, amiket minden mesemondónak tudnia kell, ahhoz hogy sikeresen résztvehessen a programban.

Kérlek az itt található információkat bizalmasan kezeljétek és ne adjátok tovább, mert a munkafüzet belső használatra készült.

Sok örömet kívánunk a mesélésben, Kádád Annamária, Szabó Enikő és Vargancsik Iringó

Tanácsok az önkéntes mesemondóknak

Kedves Mesélő Önkéntesek!

Mesetarisznyátokba pakolunk néhány jó tanácsot, útbaigazítást a csodálatos mesék mellé útravalónak, hogy megkönnyítsük az első lépéseiteket.

A délutáni, esti mesemondásokat igyekezzünk mindig úgy igazítani, hogy maximális mértékben alkalmazkodjunk az otthonok életéhez. Otthonoktól függően 17-19 óra között érkezzünk meg, és igazodjunk ahhoz, ami éppen történik. Ha vacsora van, akkor ahhoz kapcsolódunk, és utána kezdjük a mesélést. Ha a gyerekek még játszanak, akkor szelíden összeterelgetjük Őket, meghívjuk a mesélésre.

Maga a mesemondás a csoportok közösségi terében (nappalijában), vagy külön meseszobában történik. Ezt a hospitálások során személyesen is megtapasztalhatjátok. Mint tudjátok, van egy megtervezett, bejáratott szertartás, ami keretet ad és megtart Benneteket is és a gyerekeket is a mesélés során.

Fontos:

A gyerekeknek, nem kötelező meghallgatni a mesét. Ha nincs kedvük leülni, soha ne erőltessük, és ha azt látjuk, hogy a nevelők ezt teszik, finoman és udvariasan képviseljük, hogy a mesehallgatást nem kötjük semmilyen jutalomhoz, és nem marasztalható el az a gyerek, aki úgy dönt, hogy most nem akar jelen lenni a mesélésen.

Az is rendben van, ha egyetlen egy gyermeknek meséltek. Fontos, hogy ha aznap annak az egy gyermeknek van igénye a ti teljes figyelmetekre, akkor megkaphassa.

A mesemondás rendje:

A mesemondást állandó, minden meséléskor megismételt rituálé nyitja és zárja, amely megtartó erőt jelent a mesehallgatónak és a mesélőnek. Amint már tapasztaltátok ez következőképp zajlik:

1. Térben való elhelyezkedés

Leülünk a gyerekekkel és a nevelővel, ha ő erre nyitott, a mesélésre kiválasztott terébe. Van ahol a gyerekek már pizsamába öltözve várnak, van ahol még az udvaron szaladgálnak. Mindenki kényelmesen elhelyezkedik, ágyon, kanapén, széken – a lényeg, hogy kényelmes legyen. Fontos, hogy ne marasztaljuk el a gyereket azért, ha félig vagy teljesen fekvő pozícióban van. Általában fekvé szeretik hallgatni a meséket. Kérjük meg a nevelőt is, ha emiatt feszeng, hogy ez nem gond, semmilyen körülmények között ne leckéztesse a gyerekeket.

2. Hangulat-hőmérő

A következő mozzanat: „mi volt a legjobb és a legrosszabb a mai napon – itt azt szeretnénk, ha a gyerekek nem általános válaszokat adnának (minden és semmi), hanem kiválasztanának egy dolgot, megragadnának egy pillanatot a nap jó és rossz történései közül. Jó, ha a gyerek a rossz dologról is tud beszélni, erre lehet bátorítani, de erőltetni soha nem szabad.

3. A mesélés rituáléja

A rituáléhoz szükséges eszközök – illóolaj, gyertya, gombolyag vagy kendő. Az első állomás: a meseillat. Az illóolajat a gyerekek csuklójára, vagy az illatmécsesbe cseppentjük. Az illat is segíti az ellazulást, a jelenlétet, megnyugvást, azt, hogy a gyerek minél jobban át tudja adni magát a mesehallgatásnak, s a mese minél jobban el tudja végezni benne léleképítő munkáját az érzékszervek élesítése által.

Ezután meggyújtjuk a helyiségben a földre, középre tett mesegyertyát. Ha ez túl veszélyesnek tűnik, akkor természetesen az asztalra, szekrényre is tehető (erre szoktak jelentkezni gyerekek, de az a tapasztalat, hogy jobb, ha a felnőtt kezében marad az irányítás).

A mesegyertya meggyújtását követi a mondókázás. A mesélést bevezető állandó mondókánk a következő (ezt mutatjuk is az arcunkon, testünkön):

*Sűrű erdő, kopasz mező,
pillogója, szuszogója, tátogója,
itt bemegy, itt megáll,
Itt a kulacs, itt igyál!*

vagy

*Ezzel látok, ezzel is,
ezzel hallok, ezzel is,
ezzel érzek illatot,
ezzel mindet bekapok, mindent el is mondhatok,
ezzel fogok,
ezzel járok
Boldoggá, csak ezzel válok.*

A mondókázás után következik a mese.

Bár nem mindig könnyű ezt megtartani, de úgy döntöttünk, hogy **mindig csak egy mese legyen**, mert ha nem így teszünk, akkor a több csoportnak tartó mesemondás nagyon elhúzódhat, nem tudjuk megtartani a rendet. S mindig jöhetne még egy és még egy mese ...

Nagyon ritka kivételek előfordulnak, de legyünk következetesek.

Ha van rá módotok, érdemes egy rövid és egy hosszabbacska mesével a tarsolyotokban érkezni, így nem jöhettek soha zavarba 😊

Ebben segítségetekre lesz majd a havonta érkező mesetár.

A mesélés szertartását is mondóka zárja:

Halkan

*Szigóri móri,
ende-mende-móri,
inné-kapri, onné-kapri
Fogd meg a lábad.
Szigóri móri,
ende-mende-móri,
inné-kapri, onné-kapri
Fogd meg a combod.*

Halkabban

*Szigóri móri,
ende-mende-móri,
inné-kapri, onné-kapri
Fogd meg a vállad.*

Suttogva, lassan:

*Szigóri móri,
ende-mende-móri,
inné-kapri, onné-kapri
Ringasd el magad.*

*Szigóri móri,
ende-mende-móri,
inné-kapri, onné-kapri
Szeresd meg magad*

A mondókát követően elmondjuk a záróformulát:

Ezzel a mesével a szívetekben menjetek majd aludni, legyen szép az álmodok!

Elfújni a mesegyertyát.

Arra kérünk még benneteket, hogy a meséléseitek után e-mailben rövid, 3-4 mondatos beszámolót írjatok arról, hogyan zajlott az este. Kik voltak jelen, volt-e valami különleges esemény, amit szívesen megosztanátok a többiekkel, vagy amit fontosnak érztek megosztani.

Ha kérdéseitek vannak, azokat mindig tegyék fel, megtaláljuk a módját, hogy választ adjunk rá.

Bízunk benne, hogy sok szép élménnyel lesztek gazdagabbak.

Mesés utat kívánunk!

Elvárások az önkéntes mesélőktől

Mit várunk el az önkéntesektől?

- Önkéntes szerződés az egyesülettel
- Egy erkölcsi bizonyítványt (cazier judiciar)
- Vegyen részt a 3 napos online képzésen
- Vegyen részt legalább 3 alkalommal hospitáláson (valaki más mesél és ő megfigyeli, segíti a mesélőt és a gyerekeket)
- Legalább havonta egyszer menjen el mesélni, felkészülten, írjon néhány mondatos beszámolót a meséléséről e-mailen (mit meséltél, hányan hallgatták, milyen nehézségekbe ütköztél, milyen sikerélményben volt részed...)
- olyan mesét vigyen, ami nem mindenki számára ismert (ehhez segítség a mesetár)
- 3 havonta vegyen részt egy találkozón a csoportvezetővel és az ugyanazokhoz a gyerekekhez járó önkéntesek csapatával (6-8 fő/otthon) csapatépítés céljából
- az éves frissítő képzések közül legalább az egyiket vegyen részt

Ha a fentiekre szigorúan betartani, akkor a 6-8 fő/otthon egy kis közösségként tud működni, de az önkéntes mesélők csapata egy nagyobb, egységes, Erdély szintű közösség lehet, amihez mindannyian tartozunk.

Mit adunk mi az önkénteseknek?

- Jól működő, nagy és kis közösséghez való tartozást, hiszen az egy otthonba járók kis közössége (6-8 fő/otthon) egy nagyobb, erdélyi közösség tagjai is.
- 3 havonkénti találkozó a csoportvezetővel
- Szupervízió
- Hírlevél
- Zárt facebook csoport, infókkal, inspiráló bejegyzésekkel
- Fél évente, ősszel és tavasszal szakmai nap. Lélekfrissítő, ugyanakkor képzéssel egybekötött (meghívott szakemberek, pszichológus, stb.)
- Gyakorlott mesélőknek lehetőség a meseesten mesélésre
- Folyamatosan bővülő mesetár
- Különböző rendezvényekre meghívó (az egyesület szervezésében zajló szakmai napokra meghívó, ingyenes/ kedvezményes részvétel)

Új csoportok

- Évente egy új képzést indítunk a kieső önkéntesek pótlására
- Az új önkéntesek integrálódnak a régiek közé, a csoport megerősítése céljából
- Az elején párban járnak mesélni (erősíti a mesélők közötti kapcsolatot, biztonságot ad)

Rendszeres találkozók

- Nagy körben 3 havonta történet mondás (esetmegbeszélés, ventiláció), mesemondás, csapatépítés
- Kis csoportos szupervízió évente, szükség esetén gyakrabban
- Évente lélekfrissítő szakmai mesenap

Egyszer volt, hol nem volt... Hogyan meséljünk?

Írta dr. Kádár Annamária pszichológus

„Nincs nagyszerűbb dolog annál, amikor a kisgyerek issza minden egyes szavát a mesélőnek, és képzelete elindul abba a csodás világba, amit együtt teremtet meg azzal, akinek a meséjét hallgatja.” (Lázár Ervin)

A mesemondás megköveteli a mesélőtől a gyermekvilág ismeretét és tiszteletét, ahogy a gyermekkel szembeni felelősségérzetet is. Aki mesél, annak tudnia kell, hogy a gyermeki lélek legmélyebb rétegeibe hatol.

A gyermek életében az idő nem az órához kötött, hanem a megszokásokhoz, a rítusokhoz, szertartásokhoz. Ha a dolgok mindennap ugyanúgy történnek, az biztonságot ad a számára, emiatt fontos a mesemondás ritáléjának kialakítása is. Az este a gyermek számára akkor jön el, amikor véget ér a vacsora, kezdődik a fürdetés és a mese. Jó, ha a mesemondás, mesehallgatás mindennapos tevékenység életünkben, és a nap lezárásának rítusává válik. Persze az sem nagy baj, ha nem lefekvés előtt mesélünk, de lényeges, hogy a mesés “összebújáshoz” legyen egy viszonylag állandó helye. Ezenkívül bármikor mesélhetünk, amikor hosszasan kell várakoznunk – például egy orvosi vizsgálatra –, vagy utazunk. Fontos a testi kontaktus is, a gyermeket ölebe vehetjük, szorosan melléülhetünk, megölelhetjük, megteremtve a nyugalmas, otthonos, meghitt légkört. A mesemondás alkalmához ismétlődő szokások, szertartások is kapcsolódhatnak, mint például óvodában a mese kezdetét jelző csengő, gyertyagyújtás a mese ideje alatt, vagy mesepárna, meseszőnyeg, mesegombolyag használata.

A legfontosabb, hogy a meséléshez idő kell – olyankor semmiképpen se meséljünk, amikor fél szemünkkel az órát lessük. A gyermek megérzi, ha sietünk, és le akarjuk rázni. Ahhoz, hogy ne törjük meg az élményt, a mesét elejétől a végig, megszakítások nélkül mondjuk el, és mesemondás után hagyjunk időt a mese elaborációjára, feldolgozására is.

Móricz Zsigmonddal szólva: a *gyermek lelke tiszta lap, végig kell gondolnunk, hogy mivel írja tele az a könyv, amelyet a kezébe adunk*. A meseválasztásnak az életkori sajátosságokhoz, valamint a gyermek egyéni igényeihez, érdeklődéséhez, személyiségéhez, érzélemlárához kell igazodnia. Persze nem tudhatjuk előre, melyik mese jelenti majd a legtöbbet számára, ahogy azt sem, hogy milyen érzelmeket fog előhívni belőle. Ugyanaz a mese sokszor teljesen más élményt nyújt két hasonló életkorú gyermeknek. Abban azonban biztosak lehetünk: ha a gyermek leragad egy mesénél, és újból meg újból hallani akarja, ez azt jelenti, hogy egy olyan feldolgozatlan problémája van, amire a mesében szimbolikus úton segítséget kap. A gyermek pontosan ráérez arra a mesére, amelyik az ő élethelyzetére, problémájára rímel. Az, hogy egy adott életkorban melyik mese a legfontosabb számára, attól függ, hogy hol tart a lelki fejlődésében, és aktuálisan milyen problémák foglalkoztatják.¹

Ha tehát a gyermek többször is kéri ugyanazt a mesét, akkor ne próbáljuk őt meggyőzni arról, hogy a

¹ Bettelheim, B. (2011): *A mese bűvülete és a bontakozó gyermeki lélek*. Corvina Kiadó, Budapest.

változatosság gyönyörködtet. Lehet, hogy felnőttként megerőltető folyton ismételni önmagunkat, de ilyenkor gondoljunk arra: ha egy mesét többször is elmondunk neki, akkor lehetővé tesszük számára azt, hogy többször, biztonságban átélje a feszültségteremtés és a feloldás örömeit, teljes önfeledtséggel átadva magát a belső képek alkotásának.

Fontos, hogy a gyermek mesélés közben láthassa az arcunkat, szemünket, és érezze, hogy vele együtt, élvezettel vagyunk jelen a meseélmény megélésében. Ha unottan, kötelességből mesélünk, akkor ez hangletjesünkben, mimikánkban is érezhető lesz, és megtörjük a meseélményt.

Minden mesélés újraalkotás, a mese egy variációjának a bemutatása, különösen, ha szabadon mesélünk. Olvassuk el a mesét, mielőtt a gyermeknek elmondjuk, és lássuk magunk előtt a képeket, a mese cselekményét, érezzünk rá arra, hogy milyen eszközökkel tudjuk a szereplőket megeleveníteni, hogyan kell bánnunk a hangunkkal, hogy a hősök életre keljenek. Így gyermekünket is hozzásegíthetjük ahhoz, hogy a mese hatására létrehozza saját belső képeit.

Mivel az óvodáskorú gyermek amúgy is onnipotensnek, mindenhatónak látja a szülőt, nem tanácsos számára nyilvánvalóvá tenni, hogy mi tudjuk azt, miért fontos neki a mese. Óvakodjunk az olyan mondatoktól, mint: *„Ugye azért szereted a kis nyuszis mesét, mert te is úgy félsz, mint ő?”* A gyermek számára félelmetes, ha a szülő kitalálja és értelmezi legféltettebb gondolatait. Erőszakos beavatkozási kísérletek helyett bízzunk abban, hogy eljön az idő, amikor majd meg tudja és meg akarja osztani velünk érzéseit.

Nem ajánlott a mesét magyarázni, értelmezni sem, mivel ezzel megöljük a varázslatot, és épp azt akadályozzuk meg, hogy az üzenet mélyre hatoljon. Ne kérdezzük vissza a történetet, és ne kezdeményezzünk beszélgetést a mese mondanivalójáról vagy a szereplők jelleméről. *„Látod, ha te is füllentesz, úgy jársz, mint a róka!”* *„Ezért kell mindig segíteni, mert akkor majd neked is segíteni fognak, amikor bajban vagy!”* Ezek a mondatok ellenjavalltak. A varázsserejétől lecsupaszított mese „helikoptermese” lesz (a helikopter-szülő fogalmából alkottam ezt a kifejezést, ne keressék a szakirodalomban), amely megfosztja a gyermeket az önálló problémamegoldás lehetőségétől, attól, hogy a mese többszörös újrachallgatása révén megbirkózzon a szorongásaival, félelmeivel. A személyes problémák megértése és feldolgozása nem lehetséges, ha a szöveget valaki értelmezi és „megfejt” nekünk. A tanulság képi formában, érzelmi szinten marad meg a gyermekben, nem pedig a szülő magyarázatai által. Persze, ha a gyermek szeretne beszélgetni a meséről, akkor legyen időnk meghallgatni, és válaszolni a kérdésekre, amelyeket spontán tesz fel nekünk.

Négy-ötéves kor körül a gyermek már várja a rendkívülit, a csodát a mesében. Amikor a felnőtt mesélni kezd, hanghordozásával, gesztusaival, mimikájával jelezze, hogy a történet, amelyet elmond, nem a megszokott környezetben játszódik. Minél ritmusosabban, dallamosabban mesélünk, annál erősebb lesz a belső képalkotás folyamata. Jó, ha a szülő megváltoztatja a hangját, amikor a királylány vagy a boszorkány beszél, ebből is érzi a gyermek, hogy kilép a valóságból, és egy másik világba kerül. Sok szülőben a „szereplés” gondolata szorongást, gátlásokat kelt, de ne aggódjunk: a jó meséléshez nem kell színészi tehetség. Ha magunk is egy kicsit gyermekké válunk mesemondás közben, és átadjuk magunkat az élménynek, akkor színesen-ízesen tudjuk előadni, anélkül, hogy ez mesterkélt lenne. A mesét

érthetően, a rendes beszédtempónál lassabban mondjuk, és semmiképpen se csonkítsuk meg. A belső rend megteremtésében nem a leegyszerűsített, „lebutított” mesék segítenek, amelyek hamis, hollywoodi harmóniát sugallnak, hanem azok, amelyek a fejlődés és növekedés állomásait mutatják be.

Ha csak lehet, meséljünk fejből, kezdetben a mindennapi életeseményekről. Nagyszerű, ha magunk találjuk ki a mesét, vagy a gyermekünkkel egymásra hangolódva alkotjuk meg közösen a történetet, mert ez lesz az egyik legszemélyesebb élménye. Ha e tekintetben gátlásaink vannak, akkor olvashatunk is, vagy akár a kettő keveréke is lehetséges: általunk ismert mesét mesélhetünk a saját szavainkkal.

Jó, ha nemcsak a szülő mesél, hanem a nagyszülő, a pedagógus is. Mikszáth például nagymamájának tulajdonított nagy szerepet abban, hogy íróvá vált, és megszerette a meséket. Igazi békebeli nagymama volt az övé, aki mindig foszlós kaláccsal, ezüst piculával és szép mesékkel várta unokáját. Mikszáthban annyira összefonódott a mese és a nagymája képe, hogy amikor a Magyar Hírlap Albuma mesét várt tőle, akkor szinte csodálkozott, hogy még mindig mesélnek az emberek, pedig az ő nagymamája már nem él. *„A nagymamák rendszerint mind egyformák. Nyugodt, komoly arcuk van, melyet nyájas mosoly édesít meg, fehér hajukon hótiszta főkötőt viselnek, jóságos homlokuk merő ránc, mintha harmonika volna, fürgén tipegnek-topognak, a birsalma illatú szobákban az almáriumok fiókjában mindig-mindig megakad egy kis eldugott nyaláncság, a százfiókos szekrényben valami elajándékozni való csecsebecse. Hol veszik, hol nem veszik, lehetetlen kifürkészni. Amikor nem tipegnek, nem csoszognak bő papucsaikban, akkor rendesen egy nagy karosszékből ülnek és kötnek, vagy az unokáiknak mesélnek.”*

Ha ma már nem is birsalmaillatú szobában és hótiszta főkötővel, de lehetőleg nagyszülőként is meséljünk sokat unokáinknak.

A mintha világa: a mesei kettős tudat

“Te nem hiszel a csodában, tagadod? Nézd csak, nem győzhetlek meg, mert a csoda legfőbb ismertetőjele, hogy csodálatos – nem lehet bizonyítani, mint egy élettani tényt, nem lehet fényképezni, sem előre, mennyiségtani törvények szerint megjósolni és kiszámítani. A csoda megnyilatkozási formáit sem könnyű mindig érzékelni: nem jár mindig két lábon, nem lehet fényképezni, nincsenek telekkönyvi, sem anyakönyvi adatai. A csoda, egészen egyszerűen, megnyilatkozik – s néha csak sokkal később értjük meg, mi volt a csoda, hogyan avatkozott életünkbe, s mi volt e beavatkozásban a természetfölötti és csodálatos.” (Márai Sándor)

A gyermeknek két tündérvilága van: cselekvés síkján a játék és szellemi síkon a mese.²A mesehallgatás, álmodozás magasabb szintű fantáziaműködést jelent, mint a játékszerekhez kapcsolódó képzeletbeli tevékenység. A képzeletet a gondolatokkal való játékként is értelmezhetjük. Míg a gyermek a játékban aktív, a mesében passzív résztvevőként van jelen, követi az eseményeket, belső képeket alkot,

² Hermann Alice (1979): A gyermekben érlelődik a jövő. MNOT, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

és próbálja bejósolni az eseményeket. A mesében ugyanúgy „*minden minden lehet*”, akárcsak a gyermeki gondolkodásban és játékban is.

Amikor a gyermek képessé válik a belső képek alkotására, ezeket felhasználja játéka során is. Térben és időben végtelenek a lehetőségek, minden bármikor újrakezddhető, és bármilyen élmény a játék kiindulópontjává válhat. Játék közben a gyermek önmagával lép teremtő kapcsolatba: újraalkotja önmagát.

Kezdetben a gyermek a mindennapi tevékenységeket idézi fel, játéktelefonnal telefonál, megeteti a babáját. Másfél-kétéves korban a tárgyakat úgy használja, hogy játékában mindenből bármi lehet, a játékporszívó, ha kell, fűnyíró vagy helikopter is egyben³. „*Egy sziklahalom megszűnik sziklahalom lenni, mihelyst akár csak egyetlen ember is úgy tekint rá, hogy benne katedrális lát*”, állítja Exupéry, rávilágítva az illúzió, az átváltozás, a másnak lenni érzés örömére. A gyermek játékában kettős tudattal van jelen: az „*olyan mintha*” élmény segítségével megkettőzi a világot. Ilyenkor fölötte áll életkorának, olyan, mintha egy fejjel magasabb lenne saját magánál. Ez azonban csakis akkor lehetséges, ha ezt a világot nem romboljuk le olyan kijelentésekkel, hogy *az a pálca nem is helikopter, miért nem a „rendes” helikopterreddel játszol?*

Később már saját magát helyettesíti be a szerepekbe, ő maga változik helikopterré vagy egy másik személlyé, akivel azonosulni szeretne. Szerepjátékaiban a hétköznapi eseményeket ismételve feldolgozza a szorongáskeltő élményeket. A felnőtt kibeszéli ezeket, a gyermek kijátsza magából.

A mesét hallgató viselkedésmód négy-öt éves korban alakul ki, amikor a gyermek szimultán, kettős tudattal fogadja be a mesét. Bár nem téveszti össze önmagát a mesehőssel, és tudja, hogy ő nem fog varázsszóra tündérré változni, mégis mélyen átéli a történeteket. Két tudatszinten mozog, pont úgy, ahogy egy felnőtt végignézi egy színházi előadást: beleéli magát a színdarabba, de közben tudatában van a valóságnak.

A kettős, Sartre megnevezése szerint az „*elvarázst tudat*” az irrealitás felé billen, így válik örömforrássá, feszültséghordozóvá és feszültséglevezetővé egyben. Az illúzió feszültsége miatt a gyermek egyszerre résztvevője és hallgatója is a mesének. A mesei kettős tudat utazás a valóság és az illúzió között, ami a „szájjal mondott” mesék esetében jelenik meg, amikor a gyermeknek lehetősége van a belső képek létrehozására. Az élménynek ez a formája a felnőttre is jellemző, a későbbi befogadói attitűd ebben a periódusban alapozódik meg.

Teremtő képzelet. A belső képalkotás, mint fejlődési lehetőség

„*Minden képzelőerő kérdése. Felelősségünk a fantáziánkból indul ki. Megfordítva: ahol nincs képzelőerő,*

³ A porszívó-fűnyíró-helikopter. In Janikovszky Éva (1991): *Már óvodás vagyok*. Móra Könyvkiadó, Budapest. pp. 16-20.

ott nem jön létre felelősségérzet. A felelősség az álmoknál kezdődik.” (Murakami Haruki)

A gyermek egyrészt a realitásban él, ahol egy idegen országba látogató turistához hasonlóan mozog – sok mindent még nem ért, de megpróbál képet alkotni arról, amit érzékel. Másrészt egy varázsbírodalomban, amelyben kitölti a puzzle hiányzó részeit, dédelgeti vágyait, feldolgozza frusztrációit, feszültségeit. Mi is ugyanezt tesszük, amikor fantáziálunk, ábrándozunk, terveket szövögetünk és régi emlékképeket idézünk fel. Az álmaink során is belső képek jelennek meg: *“alszom s a világ szelíd máza / alélva sárgul szívemben”*⁴.

Hányszor hallottuk az iskolában vagy “két lábbal a földön járó” ismerőseinktől, hogy ne álmodozz! Majd felnőttként (jó esetben) ismét megtanultunk képekben gondolkodni, célokat kitűzni, megértve, hogy a kreativitás alapja a belső képalkotás és a játékoság. A belső képekkel való munka növeli az önbizalmunkat, énazonosság-érzésünket, és feszültségcsökkentő hatással bír – gyermekként és később is hatalmas erőforrást jelent az életünkben.

A férjemmel hét éven át építettük a házunkat, mint a mesékben. A munka során folyton újabb nehézségekkel találtuk szembe magunkat, néha teljesen kilátástalannak tűnt, hogy valaha is be tudjuk fejezni. Amikor nagyon elkeseredtem amiatt, hogy semmilyen látványos dolog nem történik, és még mindig nem tudunk beköltözni, az egyik frusztráció-csökkentő technikám az volt, hogy gondolatban folyamatosan be-, majd átrendeztem a szobákat. Elképzeltem milyen lesz majd a családi vacsora, benépesült a nappali, kicseréltem a dekorációt. Ilyenkor nemcsak hittem, hanem biztos is voltam abban, hogy előbb-utóbb felépül a házunk, így tanúsíthatom, hogy ezen és sok más nehéz életperióduson is a belső képeim segítettek át.

A belső képalkotás lehet egy játék, amit fantáziálásnak (fantasy) nevezünk, és lehet az imagináció (imagination) tudatos használata is. A kettő közötti különbséget talán Weöres Sándor fogalmazta meg a legszemléletesebben: *“Más a képzelet, és más a képzelődés, ahogy más a beszéd, és más a fecsegés. A képzelődés az élet törvénye szerint működik, és az éhen maradt vágyakat köddel eteti; a képzelet a lét törvénye szerint működik, és amit megteremt, műalkotást, tettet, gondolatot: valódi és igaz.”*⁵

A belső kép létrehozására az a relaxált, félig álomszerű helyzet a legalkalmasabb, amikor az agyunk alfahullámokat bocsát ki. Számos olyan praktika van, amely a vizualizációra épít, gyakran használjuk a “be lehet vonzani” kifejezést, és sokan tapasztaljuk, hogy amit rendszeresen “imaginálunk”, az egy idő után valósággá válik. Az alkotó vizualizáció során a képzeletünket használjuk fel arra, hogy létrehozzuk, amit szeretnénk. A belső képalkotáson alapul a Silva-féle agykontroll⁶ ősi meditációs technikákra épülő

⁴ Részlet József Attila *Beszél a tej* című verséből

⁵ Weöres Sándor (2000): *A teljesség felé*. Tericum Kiadó KFT, Budapest.

⁶ Silva, J. (2000): *Agykontroll - ESP-módszer*. Alexandra Kiadó, Budapest.

módszere, valamint Simonton⁷ gyógyító képzelet technikája is. Simonton volt az első, aki felfigyelt a mentális képek gyógyításban betöltött szerepére. Módszerében az irányított imagináció segítségével dolgozik, melynek során a beteg szimbolikus formában maga elé vetítheti immunrendszerét, azt, hogy eredményesen küzd le a betegséget – van, aki például lovas hadsereget lát, amely küzd a rákos sejtek által megtestesített katonákkal. Kísérletek igazolják, hogy az imagináció befolyásolja az immunrendszer működését, amennyiben hiszünk benne. A fantáziaképek ennek a hitnek a megerősítésében segítenek, aktiválva a szervezet öngyógyító mechanizmusait.

A gyermek a mesehallgatás során nemcsak a mesélő szülőre, hanem befelé is figyel, lelki szemei előtt megelevenedik a történet, és a saját vágyainak megfelelő fantáziaképet alkot. Ilyenkor nagyon intenzív belső munkát végez: elképzelet, amit hall, és egy belső illusztrációban megrajzolja saját történetét. Ez segíti őt a nap folyamán felgyűlt feszültségei, negatív érzései feldolgozásában, és azoknak a félelmeinek a megszelídítésében, amelyeket nem tudott vagy még nem mert megfogalmazni. A mesélővel való személyes kapcsolata teszi lehetővé azt, hogy érzelmi biztonságban érezze magát, ellazuljon, átadja magát annak a lebegő tudatállapotnak, amelyben a belső képvilágát megelevenítheti, és létrehozhatja a belső mozit.

Az álmodás és minden olyan cselekvés, amely fantáziatevékenységet indít be, belső képalkotással jár együtt, így a játék, a mese, a merengés, az álmodozás és később az olvasás is. A belső képkészítés folyamatát *elaborációnak* nevezzük, ami nem más, mint az emlékezetünkben vagy tudat alatt tárolt információk, érzelmi feszültségek egészséges és eredményes feldolgozása.

Az elaborációban gyökerezik a művészi tevékenység is, mivel az alkotó *“kidolgozza”* magából feszültségét, szorongásait. A belső képalkotás gyógyító hatású, a relaxációs és imaginációs technikák és terápiák is ezt az állapotot teremtik meg.

Az elaborációs képesség gyermekkorban alakul ki. *„A gyerek mintegy szemünkbe akasztja a tekintetét, néz ránk elámulva, ugyanakkor látszik a szemén, hogy valójában nem minket lát, nem minket néz, hanem miközben azt mondjuk, hogy „felhúzta a hétmérföldes csizmát, átlépte az ezüsthelyet, átlépte az aranyhegyet, átlépte az Óperenciást” – befelé néz, belső mozit perget, azt a képet figyeli. Ez a mesehallgató gyerek különös, kettős tekintete.”*⁸

A belső képkészítés úgy történik, hogy a gyermek a látott, hallott és érzékelt dolgokat rögzíti, majd ezeket pozitív vagy negatív érzelmi színezettel látja el. A belső képek erős érzelmi töltettel rendelkeznek, összekötik a gondolatokat az érzélemmel. A tárgyállandóság kialakulása után jelennek meg, amikor a gyermek már megérti, hogy a tárgyak akkor is léteznek, amikor nem észleli őket. Ekkor a külső képet belsőleg is meg tudja alkotni – ez ad lehetőséget az érzelmi leválásra, mivel az anya belső képe is képes a stabil érzelmi biztonságot megteremteni.

⁷ Simonton, O. C., Matthews-Simonton, S., Creighton, J. L. (2001): *A gyógyító képzelet*, Egészségforrás Alapítvány, Budapest.

⁸ Vekerdy Tamás (1996): *Kicsikről-nagyoknak I.* Park Kiadó, Budapest, pp. 145

A mese képekre és szimbólumokra fordítja le a világ jelenségeit, ezáltal lehetővé teszi a tudattalan feszültségek levezetését. A gyermek a belső képek teremtése által lehetőséget kap a mese cselekményén keresztül a szorongások feldolgozására is. Ez a képessége felnőttként is segíteni fogja a problémák feloldásában.

Hauff legszebb meséi közül az egyik kedvencem volt a Mesék almanachja. Egy szép messzi birodalomban Képzlet Királynő uralkodott, akit mindenki szeretett és tisztelt, s aki két kézzel szórta övéire az áldást. Egyszer leszállt a földre, mert hallotta, hogy az emberek szomorú komolyságban, munkában és fáradozásban töltik életüket, és miután meglátogatta őket, vidámak és derűsek lettek. Ezután lányait küldte le a földre. Legidősebb lánya, a Mese azonban néhány látogatás után szomorúan tért vissza, mivel régebben szívesen fogadták, elbeszélgettek vele, de ma már sehol sem nézik jó szemmel. Képzlet Királynő azt tanácsolja neki: „- Ej, hát, ha az idősebbek nem becsülnek, fordulj a gyerekekhez. Ők az én szívem kedveltjei; nekik küldöm legszebb képeimet testvéreiddel, az Álmodókkal, s magam is gyakran leszálltam már hozzájuk, megöleltem, megcsókoltam őket, és sok szép játékot játszottam velük.”

A Királynő lányát egy almanach köntössel öltöztette fel, amely színes kelmékből, tarka képekből készült, és úgy bocsátotta útjára, hogy reméli, ebben a köntösben azok szívét is rabul ejti, akik az egyszerű ruhákban elutasítják. Amikor az örök nem akarták beengedni a gyermekekhez, hogy ne beszélje tele ostobasággal a fejüket, a Mese bemutatta nekik belső képteremtő „tudományát: „kinyújtotta karját, és különféle jeleket rajzolt a levegőbe. Nyomban tarka képek rajzoltak elő. Karavánok tevékkel, lovakkal, nyalka lovasok, sátrak a sivatag homokján; tengerek viharadarakkal és imbolygó hajókkal; néma erdők és néptől nyüzsgő utcák, terek; harcos vitézek és békés nomádok – mindez ott kavargott előttük; színes és mozgalmas képekben, pergő jelenésekben.”

A képzlet nemcsak a mesében, hanem a rajzolásban, az építő, mozgásos és szimbolikus játékban is nagyon fontos. Működéséhez a gyermeknek számos emlékképre, tapasztalatra és átélt élményre van szüksége, hogy ezek segítségével új képek jöjjenek létre. A képzletet nem az értelem, hanem az érzelm irányítja. Óvodáskorra az alkotó, produktív képzlet jellemző, ebben az életkorban a gyermek fantáziája gazdag és csapongó, az ismeretek hiányossága miatt a valóságos és képzeleti képek összemosódnak.

A mesélő szülő vagy pedagógus is segítheti ezt a folyamatot, ha beleéli magát a történetbe, odafigyel a hangleytésére, a mesemondás vagy olvasás ritmusára. A mese dallama könnyen átalakul képpé, és a belső képkészítés folyamatában lehetővé válik az érzelmi azonosulás a számunkra kedves hőssel. Minél ráérősebben, megváltoztatott tonalitással, dallamosabban mesél a szülő – úgy, hogy maga is egy belső képet készít a meséhez –, annál kidolgozottabb lesz a gyermek belső képe is. Ehhez nem kell tudatos erőfeszítés, a gyermek úgy éli meg ezt a folyamatot, hogy a belső kép magától, spontán módon megjelenik. Ebben az értelmezésben *„Nem a hegy és nem a völgy a valódi, hanem a szépség, melyet képzeleted a hegyek-völgyek formáin élvez; és a jelenség világ ál-végtelenjéből képzeleteden át vezet az út a benned rejlő igazi végtelenbe.”*⁹

A képzeleti működés a mesében és rajzban nyilvánul meg legintenzívebben. Ekkor jelenik meg a

⁹ Weöres Sándor (2000): *A teljesség felé*. Tericum Kiadó KFT, Budapest.

gyermekekre jellemző *fantázia-hazugság* is, ami négyéves korban tetőződik. Ilyenkor a gyermekben összerosódnak a valóság és a fantázia elemei, emiatt nem célszerű hazugságnak nevezni a gyermek "füllentéseit". Az egyik legérdekesebb ilyen kijelentés, amit egy gyerektől hallottam (még gyerekkoromban), hogy van neki egy hajnövesztő balzsama, amivel ha bekeni a fejét este, akkor reggelre bokáig érő aranyhaja lesz. Miután elég sokáig kérleltük a kislányt, hogy mutassa meg, illetve adjon nekünk is belőle, egy közönséges kínai balzsamot mutatott nekünk. Természetesen elhittük, hogy ebben a dobozban van a csodakrém, és azt is, hogy nem adhat belőle, mert kevés van. Ez volt az a pillanat, amikor a mágikus gondolkodás találkozott a fantázia-hazugsággal... Ha a gyermek későbbi életkorban is szereti kiszínezni, "feltuningolni" a történeteket, akkor valószínűleg a rejtett vágya az, hogy értékeljék, ismerjék el, irigyljék őt. Ezt szülőként, pedagógusként finoman lehet korrigálni.

Óvodások szülei többször kerestek meg azzal a problémával, hogy a gyermekük gyakran füllent, nem mond igazat. Megnyugtattam őket: nincs miért aggódniuk. A gyermekre a mágikus gondolkodásmód jellemző, emiatt még nem tudja a valóságot és a fantáziát biztonsággal elkülöníteni. Amikor a gyermek valami rosszat tesz, és azt mondja, hogy nem ő volt, akkor valószínűleg szeretné meg nem történtté tenni a dolgot. Ha pedig arról mesél, hogy náluk a szobában egy elefánt lakik, és már alig férnek el otthon ettől a behemót állattól (ezt egy óvodáskorú gyermek ecsetelte nekem részletesen), akkor ezzel valószínűleg a vágyairól beszél, hogy szeretne egy háziállatot. Emiatt soha nem szabad egy gyermeket leszidni, megbüntetni, esetleg olyan általános következtetést levonni, hogy *így nem lesz belőled semmi, vagy aki hazudik, az lop is*. (Olyan szülővel is találkoztam, aki egyenesen a bűnözői magatartás gyökereit vélte felfedezni gyermeke füllentésében!) „*Vajon kire ütött ez a gyerek?! A családban senki sem hazudós, az én fiam valami rossz géneket örökölt!*” – mondta nekem zaklatottan egy anyuka, emlékezetembe idézve Janikovszky Éva klasszikusának (Kire ütött ez a gyerek?) Emil bácsiját: „*Ez szomorú, mert ugye, a mi családukban mindenki normális volt, és attól félek, hogy ez, sajnos, a Rezső vére.*” A szülőnek nagyon határozottan le kellett szögezmem azt, hogy senki sem születik hazudósnak, és ez nem a génekkel öröklődik. (Érdemes végiggondolni azt, hogy a gyermek hazugsága mennyire áll összefüggésben a túl magas követelményekkel, a merev szabályokkal, a szülő irracionális elvárásaival és a büntetés elkerülésének lehetőségével. Esetleg a szülő "kegyes" hazugságaival, amikor azt füllenti, hogy nem tud elmenni a családi összejövetelre, mert rosszul érzi magát, miközben kutyabaja, csak semmi kedve nincs a ceremóniához.)

A gyermek nemcsak velünk szeretné elhitetni az általa kitalált történeteket, hanem ő maga is hisz bennük. Ha odafigyelünk, ezekből a fantázia-hazugságokból nagyon sok mindent megtudhatunk az őt foglalkoztató problémákról. A gyermek ugyanis nem arról ad számot ilyenkor, hogy *mi volt*, hanem arról, hogy *mi lehetne*, vagy *hogyan szeretné, hogy a dolgok alakuljanak*. Ha egy ilyen helyzetben megszegyenítjük, nemcsak a fantáziáját bénítjuk le, hanem érzelmi fejlődésében is akadályozzuk, megtörjük önbecsülését, mert úgy érzi, hogy érzései, vágyai nem elfogadhatóak. A fantázia-hazugság elnevezés egyébként önmagában is sántít, mivel a hazugság szándékos cselekedet, amely mások manipulálását célozza meg. Ebben az életkorban azonban a gyermek gondolkodása még nem olyan fejlett, hogy a valóság és a fantázia határvonalát élesen meghúzza, nagyon könnyen átcsúszik egyik világból a másikba.

A reprodukív, alkotó képzelet hat-hét éves kor után jellemző, amikor a gyermek már képes a valóságos tapasztalatokhoz alkalmazkodni. Ekkor már meg tudja különböztetni a valóságot a képzelettől, elkülönül a mesetudat és a valóságtudat. Ha a gyerekek megfelelő gyakorlata van a belső kép készítésében, akkor válhat jó olvasóvá, mivel belső képek nélkül az olvasás végtelenül unalmas. Bármit olvasunk, azt a képzeletünkben is meg kell teremtenünk magunknak, és az, amit megteremtettünk, teljesen más lesz, mint amit valaki más ugyanannak a könyvnek az olvasása során megteremt. Emiatt nevezik az olvasást újrateremtő, újraalkotó folyamatnak, mert bármely mű értelmezése a saját élettapasztalataink, emlékeink, sérelmeink, örömeink függvényében történik.

Az olvasás során képzeletünk segítségével képesek vagyunk utazni, és egy olyan új világot teremteni, felfedezni és bejárni, amely előtte nem is létezett. A gyermek képzeletében megszületik a Fantázia birodalma, akárcsak Michael Ende 1979-ben írt regényében, a Végtelen történetben. A regényben a kisfiú-olvasó, Bux Barnabás Boldizsár egy mágikus könyv által Fantáziába utazik, amely pusztulóban van, mivel a Semmi kezdi behálózni és szürkévé változtatni a birodalmat. A főszereplő egy metamorfózison megy keresztül: átlépi a realitás határát, belekerül az általa olvasott történetbe, melynek egyben alakítója is lesz. Egy mesebeli világ születik meg benne, és minden a saját történetévé válik. Amikor olvasunk, mi magunk is belelépünk a Történetbe, a Fantáziába, és az olvasott szöveg főszereplői leszünk:

*„Betűkbe zárt alakok vagyunk,
s éljük a sorsot, amelyre szántak.
Kitalált mese álmai, képei
vagyunk csak, nem egyebek,
[...]
De létezik egy hely, túl Fantázián,
a neve kinti világ.”¹⁰*

Barnabás is rájön arra, hogy a Fantázia lényegében a Végtelen Történet. Először mindannyian olvasók vagyunk, de olvasmányaink világának igazi hőseivé is válunk, és élményeink átalakítják fantáziánkat. „Ő, Barnabás, úgy jelenik meg, mint szereplője egy könyvnek, amelyről eddig azt hitte, hogy az olvasója! És ki tudja, milyen más olvasó olvas róla éppen most, aki szintén azt gondolja magáról, hogy csak olvasó – és így tovább a végtelenségig! (...) És itt újrakezdődik az egész – változatlanul és változtathatatlanul (...)”¹¹ A könyvekben önmagunkról olvasunk, hiszen saját emlékeink, tapasztalataink mentén értelmezzük a szöveget. Éppen ezért ugyanannak a szövegnek annyi olvasata, változata, belső filmje van, ahány olvasója.

Az olvasás, a belső képteremtés is egy végtelen történet, folyamatos utazás a fantázia birodalmában. Ebben a világban nem létezik Ezelőtt és Azután, hanem mindig a jelen pillanatban vagyunk, ahol *az örök visszatérés körforgása a vég nélküli vég*. Az olvasott történet saját történetünk lesz, és saját

¹⁰ Ende, M. (1993): *A végtelen történet*. Európa Kiadó, Budapest. pp.113

¹¹ Ende, M. (1993): *A végtelen történet*. Európa Kiadó, Budapest. pp. 65

történeteinken keresztül leszünk olvasók, belső képteremtők.

Emiatt jelent nagy csalódást, ha a könyv elolvasása után megnézzük a könyv alapján készült filmet, mert saját belső képeink ütköznek a külső képekkel.

Ha a gyermeket a televízió elé ültetjük, egyrészt megfosztjuk attól a lehetőségtől, hogy a mozgás segítségével dolgozza fel élményeit, másrészt a külső képek azonnal leállítják a belső képkészítés, képáramlás folyamatát, amit a gyermek mesehallgatás közben él át. Ilyenkor a fantázia nem működik, és a gyermek kreativitása sem fejlődik. (Külső képet jelent a leporellóval, bábbal illusztrált mese valamint a rajzfilmes adaptáció is.) A tévézés legfőbb veszélye az, hogy a gyermek nem tud különbséget tenni a külső és a belső kép között, nem tudja függetleníteni magát attól, amit látott.

A tévé képernyőjén felfoghatatlanul gyors tempóban pergő képekkel szembesül a gyermek, ami nagyon megterhelő az idegrendszere számára. Ezeket a vibráló külső képeket jó esetben az álmai során dolgozhatja fel – amennyiben nem sikerül, megjelenik a szorongás.

A tévézés másik problémája, hogy az a meghitt, intim kapcsolat is hiányzik belőle, ami a gyermek és a mesélő között létrejön. Éppen ezért jó, ha közösen ülünk a képernyő elé, hogy meglegyen a lehetőség a látottak megbeszélésére és feldolgozásra.

Bár a diafilm is külső kép, és emiatt vannak, akik ellenzik, a televíziós mozgóképpel szemben lehetőséget ad a feldolgozására, a kérdésre. Mivel állóképekről van szó, hosszabban el lehet időzni a részleteknél, és bármennyit lehet beszélni róla a gyermek igényeinek megfelelően. A diafilmet szülő és gyermek együtt nézi, így a gyermek nem marad egyedül az élménnyel, a meghitt légkör pedig közelebb visz egymáshoz.

Nosztalgiával gondolok vissza gyermekkorom vetítéssel töltött estéire, amikor összegyűlt a család, és együtt néztük a Csipkerózsikát, a Jancsi és Juliskát, A nagyravágyó feketerigót, a Laci és az oroszlánt. A diafilmvetítéshez kapcsolódó rituálé, a besötétítés, a film befűzése és tekergetése, az előszóval történő mesélés ünneppé varázsolta ezeket az estéket. Ahogy a szoba falán megelevenedik a történet, a családdal közösen követhetjük kockáról kockára az eseményeket. Az este hangulata, az együtt töltött minőségi idő varázslatos, felejthetetlen élményt nyújt. Sajnos Magyarország kivételével ma már mindenhol megszűnt a diafilm gyártása, és kevés gyermeknek adatik meg a lehetőség, hogy megismerhesse ezeket a – sokak által sajnos idejétmúltnak tekintett – kincseket.

Gyakran a tévézési szokások és a képernyőn látott erőszakos magatartásminták számlájára írják a gyermekkori agresszív magatartás kialakulását. Bizonyos, hogy van kapcsolat a kettő között, ugyanakkor a televízió önmagában nem tehető felelőssé ezért. Mint ahogy a sok gyermek életében már kisiskoláskor előtt megjelenő virtuális tér, az Internet és a videojátékok világa sem, melyben otthonosan és követhetetlen sebességgel mozognak. Ezen a téren is érdemes megfelelő kompromisszumokat kialakítani. A felnőtt szerepe meghatározni, hogy a gyermek életkori sajátosságainak megfelelően mire használhatja a televíziót és az Internetet, de az első néhány évben mindenképpen érdemes korlátozni az ezekhez való hozzáférést, mivel lényegesen fontosabb, hogy a kisgyermek a szabad levegőn minél többet mozogjon, mesét hallgasson, és szabadon játsszon.

Két-hároméves kortól a szülővel közösen már meg lehet nézni egy tíz-tizenöt perces mesefilmet, de

fontos, hogy folyamatosan figyeljünk arra, hogy a gyermek miként reagál a látottakra. Iskoláskor előtt semmiképpen sem szabadna a napi maximum fél órát átlépni, mivel a gyermek megrekedhet az infantilis befogadási szinten, és megszokja, hogy feldolgozás nélkül habzsolja a sok külső képet. Amennyiben az érzelmileg érintett, de testileg passzív gyermek nem tudja levezetni a felfokozott izgalmi állapotot, akkor ennek súlyos következményei lehetnek a személyiségfejlődése szempontjából.

Persze azért ne ijedjünk meg: annak a gyermeknek a számára, aki lelkiileg-érzelmileg rendben van, nem jelent veszélyt egy rajzfilm megnézése, amennyiben az nem túl hosszú, és a szülővel közösen megbeszéli a látottakat. A probléma ott kezdődik, amikor a tévénézéssel a meséket szeretnénk helyesíteni – hiszen a mesében a történet a gyermek elméjében kel életre, megmozgatva a fantáziáját, érzelmeit, félelmeit, vágyait. A mesehallgatás olyan belső igény és tevékenység, ami semmivel nem helyettesíthető!

Számos kutatás mutatott rá arra, hogy ha valakit nem engednek álmodni, akkor nehézségekbe fog ütközni a valóság problémáinak feldolgozásában. Bettelheim ezzel kapcsolatban írta azt, hogy *“egyszer talán kísérleti úton ugyanezt a mesékkal kapcsolatban is ki fogjuk tudni mutatni: hogy sokkal rosszabb azoknak a gyermekeknek, akik nem részesülnek abban, amit a mesék nyújtanak, akiknek a mesék nem segítenek, hogy tudattalan feszültségeiket képzeletben dolgozhassák fel.”*¹²

Az imagináció latin eredetű szó, jelentése képmás, arckép, hasonmás, árny, képzelet. A szóban benne van maga a képalkotó és a hasonmás is, utalva a megalkotott kép valóságalapjára és egyben az illúzióra is. Képet alkotni nem más, mint energiát átalakítani, hogy az kép formájában jelenjen meg. A pszichés energia kép formájában válik kézzelfoghatóvá.¹³ Hamvas Béla Mágia szutra című írásában az imagináció szót élet-képzeletként határozza meg, és szerinte az imagináció az a hely, ahol a test, a lélek és a szellem találkozik. Az imagináció egy látomás, de az ember azzá válik egy idő után, ami látomásának gyújtópontjában áll. Az élettervünket nem ésszel, hanem a képzeletünkkel teremtjük meg, azokkal a képekkel, amelyeket magunkba fogadtunk, és amelyeket meg szeretnénk valósítani.

Csodálatos, hogy képzeletben megalkothatjuk az élettervünket, ezáltal válik az imagináció mágikus aktussá, varázslattá: *“Az vagyok, amit (akit) imaginációm varázsol, vagyis amit (akit) életképzelettemmel magamnak szánok, és amire magamat méltónak találok.”*¹⁴

Erről mesél Viktor Frankl, a koncentrációs táborot megjárt pszichológus is *És mégis mondj igent az életre!* című könyvében. Bár elveszítette szüleit, testvéreit, feleségét, még a pokol legmélyebb bugyrában is képes volt tovább folytatni az életét. A belső képeinket senki sem veheti el tőlünk, az élet-képzeletünk bármilyen válság-helyzetben mentőcsónakként működik. Frankl lágerlétét belső győzelemmé alakította, túlélése pedig azon múlt, hogy az iszonyatos körülmények dacára is meg tudott őrizni egy darabka

¹² Bettelheim, B. (2011): *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Corvina Kiadó, Budapest. pp. 65.

¹³ Koronkai Bertalan (1995): Az imagináció folyamata in *Tanítások Tanítója*. Animula Kiadó, Budapest.

¹⁴ Hamvas Béla (2005): *Tabula smaragdina. Mágia szutra*. Medio Kiadó, Budapest.

jövőt. Aki nem tud belső képeket alkotni, fizikailag és lelkileg is összeomlik a krízishelyzetekben. *“Elveszett ember viszont a lágerben az, aki többé nem képes hinni a jövőben, saját jövőjében sem. A jövő elvesztésével elveszíti szellemi tartását, belsőleg omlik össze, és úgy fizikailag, mint lelkileg leépül”* – állítja Frankl.¹⁵ Amikor sírva menetelt a kemény fagyban és jeges ellenszélben, sebes lába sajgott a fájdalomtól, szüntelenül olyan kérdések jártak a fejében, hogy mit fog vacsorára enni, és hogyan fog cigarettát szerezni. Egy jól kivilágított, szép, meleg előadóterembe képzelte magát, ahol a szónoki emelvényen előadást tart a koncentrációs táborok pszichológiájáról. Ezzel az önámító csellel kerekedett felül a szenvedéseire, és úgy nézte az egészséget, mintha tárgya lenne egy érdekes tudományos vizsgálatnak, melyet ő maga folytat.

Úgy gondolom, mindannyiunk életében vannak olyan helyzetek, amikor mégis igent kell mondanunk az életre. Ilyenkor nagyon sok múlik azon, hogy gyermekkorunktól kezdve milyen belső képeket dédelgettünk a szívünk mélyén. Ahogy José Ortega y Gasset megfogalmazta: *Az igazi varázspálca a gyermek tulajdon elméje.* Ez az igazság a legcsodálatosabban Roberto Benigni *Az élet szép* című, 52 díjat nyert filmjében elevenedik meg. Guido, az apa, hogy kislánya, Giosuè lelkét megvédje a háború és a halál borzalmaitól, kitalálja, hogy az egész csak jól megszervezett játék, melynek győztese nyer egy tankot. Az apa a rettenetes körülmények között “csak” a képzeletében bízhat, és egyetlen dolgot adhat a fiának ahhoz, hogy életben maradjon: a reményt. Így alakul át az örület játékká.

Szülőként, pedagógusként meg kell adnunk a gyermeknek a lehetőséget arra, hogy belső képei segítségével saját világa varázslójává váljon. Így sokkal nagyobb a valószínűsége annak, hogy felnőttkorában bátran, hittel fog küzdeni a saját életében és környezetében kíváncsi változtatásokért. Ő lesz majd az a változás, amit látni szeretne a világban.¹⁶ És ő lesz majd, aki úgy kiált fel, akárcsak Guido az *Élet szép* című film végén: *„Mama, győztünk!”*

Paprikajancsitól és Robinsonig: gyermekkori mesekorszakok

„Kértem nagyapót, hogy meséljen a hamuba sült pogácsáról, vagy bármi másról. Ő erre azt válaszolta, csak úgy, ha odaviszem a meseszéket. Odaültem a nagytatám elé. Ő megtömté a pipáját, pöffentett vagy tizet, s aztán kezdődött a mese. Ahogyan szállt el a pipafüst, ahogyan gomolygott, pont azokat láttam benne, akikről nagytatám mesélt. Ott láttam Csipkerózsikát, azokat a szegénylegényeket is. Ilyen nagy varázsló volt a nagytatám, oda tudta varázsolni az egész Mesevilágot. Sokáig nem tudtam, honnan van neki az a nagy ereje. Csak később jöttem rá a titokra. Nagytatám varázsa a pipájában volt, mert amikor elfogyott, megakadt...” (11 éves gyermek által írt mese)

¹⁵ Viktor E. Frankl (1988): *És mégis mondd igent az életre!* Pszichoteam Mentálhigiénés Módszertani Központ, Budapest, pp. 41

¹⁶ *„Légy te a változás, amit a világban látni akarsz”* Mahatma Gandhi

A mesélést – ugyanúgy, mint a zenei nevelést – Kodály véleménye szerint már a születés előtt kilenc hónappal kellene elkezdni.¹⁷ Gyermeünkkel ugyanis már a fogantatás pillanatától kezdve kommunikálhatunk. A Gilles de Maitre által rendezett *Világra jönni*¹⁸ (Premier cri) című filmben láthatjuk, hogy egyes kultúrákban az anyák még szülés előtt megkeresik gyermekük dalát, és ezt éneklük neki a várandósság ideje alatt, születéskor és később bölcsődaként is.

Pszichológiai kísérletek bizonyítják, hogy a magzat már a méhen belüli időszakban is tanul, és érzékeny a külvilág jelzéseire. Megjelent az intelligens, kompetens magzat fogalma: bizonyított tény, hogy az újszülött megismeri édesanyja, édesapja hangját születése után, és hogy a várandósság alatt gyakran hallott zene vagy mese megnyugtatóan hat a síró csecsemőre. Az anyaméhben megszokott hangokat, dallamokat a csecsemő születése után is felismeri. Az anyák ösztönösen símogatják magzatukat, ha az hasukban moccog, és van, aki tudatosan és aktívan keresi a várandósság ideje alatt a kapcsolatot kisbabájával.

A méhen belüli környezet kétharmad, a gének pedig egyharmad arányban tehetők felelőssé az intelligenciát alkotó képességek fejlettségéért.¹⁹ A méhen belüli környezeten nemcsak az anya hormonháztartását értjük, hanem személyközi kapcsolatait és a csecsemővel való kapcsolatát is. A *Lelki köldökszínór. Beszélgetések a kisbabámmal* című könyvben szereplő beszámolókból megtudhatjuk, hogy a kismamáknak hogyan sikerült kapcsolatba lépniük a magzattal, és azt is, hogy ez később mennyire pozitívan befolyásolta az anya-gyermek közötti mély kötődés kialakulását, a csecsemő kiegyensúlyozottságát valamint értelmi képességeit is.²⁰

A magzattal való kommunikációban a legfontosabb az érzelmi kapcsolat kialakítása, a szeretetkifejezés és a csecsemő identitásának, jelenlétének elismerése már ebben a korai időszakban. A kommunikáció megtörténhet a belső hangunkkal is, énekelve, táncolva, mesélve, vagy vizualizációs-relaxációs technikákon keresztül. Mivel a magzat az anyaméhben is hall, már nagyon korán el lehet kezdeni az énekelést és mesélést. Megszületése után, amikor ringatjuk és énekelünk neki, a szívdobbanás mellett a magzati korban megismert dalok is biztonságot adnak számára. A rendszeres éneklésnek és mondókázásnak a kötődés kialakításában is nagy szerepe van.

Az irodalmi élmény megalapozása a bölcsődallal kezdődik, amelyben a ringatás öröme összekapcsolódik az énekkel. Az altatók, melyeket az anyák énekeltek, dúdoltak elalváskor gyermekeiknek, megteremtve az ébrenlétből az álomba való átmenet rituáléját, magas érzelmi töltettel rendelkeznek. Az anya hangja, a becézgetés, a kedveskedés biztonságot nyújt és megkönnyíti a gyermek számára az ellazulást. Az ismerős ritmus, dallam összekapcsolva a ringatással, az anyaméh biztonságát idézi fel a gyermekben,

¹⁷ Nagy Attila (2008): Sorsok és mesék. *Fordulópont*, 39. pp. 5–11.

¹⁸ *Le premier cri* (2007), rendezte Gilles de Maitre.

¹⁹ Mc Gue (1977): The democracy of the genes. *Nature*, 388, 417-418

²⁰ Hidas, Gy., Raffai J., Vollner J. (2008): *Lelki köldökszínór. Beszélgetések a kisbabámmal*. Helikon Kiadó, Budapest.

ezért jelentenek örömet a mondókák és a versek még úgy is, hogy a gyermek nem is érti ezek szövegét. A csecsemővel való kommunikáció hatékony eszközei a különböző hangok, az éneklés, a zene, a bölcsődalok, az ölbeli játékok, a ritmikus mondókák és mozgások, ezeket a beszélni még nem tudó gyerekekkel is játszhatjuk pár hónapos kortól az óvodáskor végéig.

A gyermek születése után énekelt dalok és mondókák estében fontos a szöveg és dallam monotonitása, a halkítás és lassítás, valamint az, hogy ne legyenek benne éles váltások. A bölcsődal, "énekbeszéd" gyakran halandzsanyelven szól a gyermekhez. A szavakkal és dallamokkal való játék átmenetet képez a beszéd és az éneklés között.

Amikor a gyermek segítséggel már tud ülni, tapsoltathatjuk, csiklandozhatjuk. Amikor már biztonságosan ül, következhetnek a döcögtetők, a höcögtetők és lovagoltatók. Mondókát mondhatunk akkor is, amikor feláll (Áll a baba, áll), amikor elindul (Jár a baba), amikor leül (Sétálunk, sétálunk) és guggolni (Ég a gyertya, Nyuszi ül a fűben) tud.

A mondókákat, ringatókat, lovagoltatókat az anyák ösztönesen használták a gyermekkel való kommunikáció során, öltöztetéskor, fürdetéskor, altatáskor. Sokszor halandzsanyelvet is használtak, varázsszavakkal bűvölték, ringatták álomba gyermeküket. A hangsúly a mozgás, allam, ritmus egységén és a testi közelség megtapasztalásán volt.

A különböző ölbeli játékok, a lovagoltatók²¹ (*Hőc-hőc katona, ketten ülünk egy lóra, azon megyünk Budára, a budai vásárra*), a döcögtetők, höcögtetők (*Kicsi kocsi, három csacsi, döcögő, döcögő, benne gyerek, kicsi kerek, göcögő, göcögő, göcögő!*), a cirogatók (*Ciróka, maróka, mit főztél, kását, hova tetted, a pad alá, megette a pap macskája!*), simogatók (*A házat kiséperjük, a port letöröljük, az ablakot becsukjuk, a kulcsot egyet csavarintunk*), csiklandozók (*Kerekecske dombocská, itt szalad a nyulacska, erre szalad, itt megáll, itt egy körutat csinál. Ide bújik, ide be, kicsi gyermek keblibe*), kézmozgatók, csipkedők (*Csip-csip csóka, vak varjúcska, komámasszony kéreti a szekerét, nem adhatom oda, tyúkok ülnek rajta, hess-hess-hess!*), a tenyérsimítók (*Hasítom a tenyerét, vágom, szeletelem, szúrom, könyökölöm, pacsit adok, megpuszilo*), ököltetőgetők (*Töröm, töröm a mákot, sütök vele kalácsot*) a hintáztatók (*Hinta-palinta, régi dunna, kiskatona, ugorj a Tiszába*), az ujjacskaszámolók (*Ez elment vadászni, ez meglőtte, ez hazavitte, ez megsütötte-megfőzte, ez az iciri-piciri mind megette!*), a

²¹ A <http://www.kerekito.hu/> oldalon számos népi eredetű, közkeletű és kevésbé ismert ölbeli játékot és mondókát tanulhatnak a szülők, nagyszülők és pedagógusok, ezek zenés verziója is meghallgatható. Az ölbeli játékok és mondókák és a mondókák sorai közé ékelte játékleírások nyomtatott formában is elérhetők:

Jakabosné Kovács Judit (2009, szerk.): *Kerekítő 1. Ölbeli játékok, mondókák*. Naphegy Kiadó, Budapest,
Jakabosné Kovács Judit (2010, szerk.): *Kerekítő 2. Ölbeli játékok, mondókák*. Naphegy Kiadó, Budapest.

tapsoltatók (*Tapsi-tapsi mamának, cukrot ad a babának*), a tenyérbemutatók (Itt csücsülnek a madárcák, itt, itt, itt!) láblógatók (*Lóg a lába, lóg a', nincsen semmi dóga, mert ha dóga vóna, a lába nem lógna*), a zenés mondókák és altatók (*Tente baba, tente, itt van már az este, aludj szépen, álmodjál, a szemedet hunyd le. Álmodjál rózsával, gyöngé violával, aludj, aludj szép csendesen, aludj kicsi baba*), csitítók (*Fakakas, bújj a likba, ott hallgass! Kata, Kata, két garas, neked adom, csak hallgass*) elsősorban érzelmileg hatnak a gyermekre, erősítve a szülő-gyermek kapcsolatot. A kétszemélyes, önfeledt játék során a gyermek testközelben van, szemtől-szemben az anyával, bár nem érti még teljesen a hallottakat, átéli a közös játék érzelmi töltetét. A mondókáknak ugyanakkor fontos szerepük van az anyanyelvi és zenei nevelésben, a koncentrálóképesség, memória, mozgáskoordináció és testtudatosság fejlesztésében.

Kezdetben a dallam, a ritmus fontosabb, a szöveg sokszor halandzsává alakulhat át, és a sorok is felcserélődhetnek. A gyermek örül a közös játéknak, mivel nagy az igénye a testközelségre, a tapintásra, az érintésre. Az ölelés, ringatás, puszilgatás, a dögönyözős, paskolás, csiklandozós, összebújós, magasba röpítő játékok a gyermek és szülő közötti szoros érzelmi kapcsolatot, a bizalom és biztonság kialakulásának lehetőségeit biztosítják. Az ölbeli játékok, melyeket bizalmi, kapcsolatteremtő játékoknak is nevezünk, az érzelmi intelligencia fejlesztésének eszközei is, amelyekben fokozottan jelen van az egymásra figyelem és a szeretet. Emellett fejleszthetjük velük a gyermekünk szókincsét, beszédértését és beszédészlelését, kifejezőkészségét, bővíthetjük a világról szóló ismereteit és serkenthetjük mozgásfejlődését is. Gazda Klára *Gyermekvilág Esztelneken*²²című könyve a magyar gyermeknevelés régi mintáit mutatja be az évkörökhöz kapcsolva, egységében szemlélteti a gyermekélethez a születéstől a kamaszkor végéig. Könyvében nagy kincsre lelhetünk, dajkarímek, mondókák, dalocskák, játékok tárházával találkozhatunk. Minden gyermeket nevelő felnőttnek ajánlott olvasmány!

Fontos, hogy elegendő időt szánjunk ezek ismétlésére, valamint a hangunk módosításával és a megfelelő mozgásokkal, lógatással, dobálással, csiklandozással és mutogatással kísérjük az ölbeli játékokat, mondókákat. Jellemző, hogy kezdetben a felnőtt az aktívabb, majd amikor a gyermek megismeri a mondókát, a helyzet megfordul. Egyéves korban a mondókák mellett a versek is esztétikai élményt nyújtanak – ekkor még nem irodalmi, hanem zenei élménnyről beszélhetünk.

A kisgyermek első éveiben figyel fel környezete tárgyaira, többek között a könyvekre. Még nem tudja, mire való, játszik velük, tépdési őket. Amikor más tárgyak után nyúl, adjunk kezébe képeskönyvet. Kétévesen már képes megfelelő módon fog bánni velük, és szívesen lapozgatja ezeket. Ez a magatartás hasonló ahhoz, amit Sartre írt le: még nem tudott olvasni, de a felnőtteket majmolva már követelte saját könyveit, szagolta, tapogatta a könyveket. Szereti, ha mesélnek neki, beszélnek hozzá, számára a valóság nagyon tarka, csodálatos, kissé kusza és érthetetlen.

Nagyon fontos kezdetektől fogva a szülői minta – ha a gyermek látja a szüleit olvasni, akkor maga is utánózni fogja ezt a viselkedést. „Őrizkedj attól, akinek csak egy könyve van” mondja Aquinói Szent

²² Gazda Klára (2008): *Gyermekvilág Esztelneken*, Ős Kép Kiadó, Budapest, Elektronikusan is elérhető itt: http://www.adatbank.ro/html/cim_pdf1002.pdf

Tamás. Gondolatát érdemes megfontolni, mivel elsősorban a család mutat példát a gyermeknek, hogy mennyi és elsősorban milyen olvasmányok találhatók a lakásban, hogy a szülők mennyire szoktak és szeretnek olvasni. A szülő saját olvasói magatartásával mutat példát a gyermekének. Nem azt mondja gyermekének, később sem, hogy fiam olvass, hanem csak egyszerűen olvas. Hitelesen, önazonosan, élvezettel, nem kötelességgént és kipipálandó feladatként. Hogyha azt látja a gyermek, hogy szülei egy-egy csendes órában, percben kézbevesznek egy könyvet, vagy a pihenésük egy módja a tévénézés helyett az olvasás (hintaszékben, fürdőkádban, kertben, kiránduláson, utazáskor autóbuszon), akkor ez elég minta számára. A kisgyermek cselekvésében két motívumnak van nagy jelentősége: az utánzási hajlamnak és az önállóságra való törekvésnek. Élénken él bennem az a kép, amikor kétéves Milla keresztlányom kiságyában áhítattal lapozott egy ábrák nélküli szakkönyvet, és közben olvasó édesanyját utánözva duruzsolt, halandzsanyelven beszélt hozzá.

A lapozgatókban, leporellókban olyan tárgyról találunk egyszerű vonalakkal megrajzolt képeket, amelyek körülveszik a gyermeket. A keményfedelű vagy műanyag borítású könyvben a tárgyak, állatok más színben vagy eltérő formában is megjelenhetnek, mint a valóságban, és ha a gyermek így is ráismer a tárgyra vagy élőlényre, az azonosítást öröm kíséri. A képekhez kötött szavak segítik a képzetek kialakulásának folyamatát. A könyvekben öröm rámutatni az ismerős tárgyra, állatokra, és a könyv képei alapján elmesélni, milyen egy gekkó – akkor is, ha a valóságban nem látott még ilyen állatot.

Az ismeretlen tárgyakat ábrázoló képekre is felfigyel, megtanulja a nevüket, és rögzíti a szavakat, ami az *“én is tudom”* örömét nyújtja számára, segítve a világ megismerését, felfedezését, az összefüggések megértését és egyben az éntudat kialakításának lényeges mozzanata. Így válnak a leporellók az auditív és vizuális memória fejlesztésének eszközévé, hozzájárulva a beszédértés és a szókincs fejlesztéséhez is. A gyermekkel együtt *“olvashatjuk”* a képeket, mesélhetünk róla, mintát adva neki arra, hogy később képek alapján ő is mesélni tudjon.

A versekben kezdetben nem a tartalom, hanem a ritmus és a zeneiség ragadja meg a gyermeket, a rímek játékoságába. A mozgásos feszültség átalakul a ritmus feszültségévé. A többször hallott mondókát, verset beépíti a játékába is és a szülővel együtt is feleleveníthetik a kedvenc verssorokat, amikor a helyzet előhívja ezeket. Négy-ötéves korban már sorokat, szakaszokat is megjegyez a gyermek a versből. *“A jó vers élőlény/akár alma/ha ránézek, csillogva visszanéz/mást mond az éhesnek s a jóllakottnak/”* - mondja Weöres Sándor a Vázlat az új líráról című versében.

Szülőként (és nemcsak!) érdemes a kortárs gyermekirodalomban is tájékozódni. Két könyvet ajánlok figyelmükbe: a *Friss tinta* gyermekvers antológiában klasszikus (Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Tamkó Sirató Károly) és kortárs klasszikus költők (Lackfi János, Varró Dániel, Kukorelly Endre, Kányádi Sándor, Kovács András Ferenc és még sokan mások) verseit olvashatjuk, az Aranysityak-Friss gyermekversek válogatásban pedig negyven költő munkáját gyűjtötte össze Lackfi János.

Az alábbiakban két kedvencemet osztom meg, egyik a gyermek másik a felnőtt szempontjából szemléltetve a világot:

László Noémi: Mi lenne, ha

Mindenki annyit feleselne,
 rendetlenkedne, lustálkodna,
 tévézne, játszana, duhajkodna,
 csapkodna, dobolna, ordítogna,
 ugrálna, koszolna, tolakodna,
 hümmögne, pizmogna, szöszmötölne,
 prüszkölne, csoszogna, gyömöszölne,
 gyúrne, karcolna, durcáskodna,
 prünnyögne, ciccegne, hunyorogna,
 csipkedne, húzkodna, lökdösődne,
 dүнnyögne, motyogna, nyeletlenkedne,
 szipogna, szortyogna, keccegtetne,
 mint én? Biztosan nagyon kimerült
 lenne mindenki. Legalább
 békén hagyna. De annyit
 senki sem képes, mint én.
 Sajna.

Zalán Tibor: Gomulka (házmester) bácsi tilalmai

Itt tiloss enni,
 itt tiloss inni,
 itt tiloss lenni,
 itt tiloss görbén,
 itt tiloss egyenessen,
 itt tiloss eggyáltalán
 menni,
 de tiloss maranni is,
 állni, sőt, szalanni is,
 s még tiloss jáccani,
 tiloss jónak láccani,
 és tiloss rossznak láccani,
 és tiloss hasznáni
 vagy ártani,
 ahogy tiloss:
 hangoskonni, hallgatni,
 okoskonni, nevetni,
 tiloss itten örülni és szeretni,

tiloss itten meséni,
hangszereken zenéni,
emlékezni, tervezni,
álmodozni, szervezni,
segíteni egymásnak –
itten a tiloss is tiloss ám!

Mesélhetünk a beszélni még nem tudó másfél éves gyermeknek is. Ha elutazunk nyaralni, az új helyen való első lefekvés előtt visszamesélhetjük neki röviden a napját. *„Amikor reggel felébredtél, ott voltak a csomagok az előszobában. Megittad a tejet, felöltöztünk, és elindultunk az autóval. Beültél az ülésedbe, hallgattuk a zenét, majd elaludtál. Amikor ideértünk a tengerre, akkor megnéztük a nagy vizet, játszottál a homokban, kerestünk csigákat, majd megnéztük azt a szobát, ahol most aludni fogunk. Itt van a macid és a rongyod, anya pedig itt alszik melletted. Holnap is kimegyünk fürdeni, milyen jó lesz!”* Ha a gyermek nem is érti a teljes szöveget, az ismerős kifejezések mentén megfejtí a történetet. Később ugyanezt a mesét mesélhetjük neki állatszereplőkkel, mivel egy bizonyos kor után már jobban szereti úgy követni az eseményeket, hogy így ismerjen önmagára, mintha róla mesélnének. *„Egyszer egy napon Nyuszi mama elment a kis nyuszikkal a piacra vásárolni. Vettek almát, diót, mogyorót, sárgarépát. A kis nyuszi nagyon szereti a sárgarépát, de a dió nem igazán ízlett neki. Képzeld, hogy....”*

Két-hároméves korban gyermek- és kisállat történeteket mesélhetünk. A kétéves gyermeket egy mese kapcsán nem annyira a tartalom köti le, mint inkább a mese hangzása és a felnőttel való kapcsolat fenntartása. Fontos, hogy ekkor a mesében még ne legyen gonosz szereplő, akadjanak viszont a gyermek számára ismerős elemek. Ebben az életkorban szívesen hallgat olyan történeteket, amelyeknek ő vagy egy hozzá hasonló gyermek van a középpontjában. Minél részletesebbek a hétköznapi történetek, annál jobban tetszenek neki. Ekkor még nem a varázslatosat, hanem az ismerős dolgokat várja, szívesen hallgat olyan meséket, amelyek arról szólnak, hogy az anya mit csinált, mielőtt érte ment volna az oviba. Ezek a történetek segítenek a napi eseményekre való visszaemlékezésben, az élmények rendszerezésében, ami pedig biztonságossá és kiszámíthatóvá teszi számára a világot.

A hároméves óvoda már tudja, hogy melyik könyvben találhatók kedvenc versei, meséi, élvezettel hallgatja a láncmeséket, a kalandos állatmeséket, a rövid történeteket, a hármas tagolású ismétlődéseket. A mese akkor tartja ébren a gyermek figyelmét, ha váltakoznak benne a párbeszéd, a ritmikus ismétlések, szófordulatok.

Ekkor még nem tudja elkülöníteni a valóságot a mesétől, ezért félelmet, szorongást érezhet a varázsmesék kapcsán. Szókincse és figyelmi kapacitása sem teszi még lehetővé azt, hogy bonyolult és hosszú meséket hallgasson. Ebben az életkorban a legmegfelelőbbek a rövid és minél egyszerűbb cselekményű, ismétlődő részeket és kevesebb konfliktust tartalmazó hétköznapi történetek, melyeknek hőse ő maga. Ahhoz, hogy a gyermek megtanuljon mesélni, mesét hallgatni, a szülő, az óvónő ölbe veheti őt, és visszamesélheti neki az aznapi történeteket.

A négyéveseknek az egyszerű szerkezetű, ismétlődő részeket is tartalmazó láncmesék, valamint a rövidebb állat- és novellamesék ajánlottak, mivel cselekményük egyszerű, a bennük szereplő állatok

tulajdonságai és viselkedése is emberi. Fontosak maradnak a versek és dalok is. Ha többször is meghallgatja ugyanazt a történetet, már tudja, mi fog következni, így a világ kiszámíthatóvá válik számára, hiszen az események az elvárásainak megfelelően alakulnak.

A négy-ötéves kor egy mérföldkő a mesei érdeklődés szempontjából. Ekkor alakul ki a mesetudat, és kezdődik el a nagy mesekorszak, amikor a gyermek már el tudja különíteni a valóság elemeit a mesei elemektől. Képes beleélni magát a mesei helyzetekbe, azonosul a mesehőssel és szurkol neki, mégsem téveszti össze magát vele, vagy a mese eseményeit a valósággal. Az ötéves gyermek ezért különösen vonzódik a tündérmesékhez.

A szimultán kettős tudat középső és nagycsoportos óvódás kor táján jelenik meg, de a gyermekek között ebben a tekintetben nagy különbségek lehetnek. A gyermek már nem azért éli bele magát a mesékbe, mert valóságnak tartja azokat (hiszen tudja, hogy a szőnyeg nem repül, és a varázsszó nem elegendő az átváltozáshoz), hanem az általuk közvetített igazságban hisz.

A mesék már lehetnek bonyolultabbak, de azért elég áttekinthetőek ahhoz, hogy megértse őket. Ebben az életkorban szívesen hallgat hosszabb állatmeséket, novellameséket és egyszerűbb tündérmeséket. Öt-hétéves korban már következhetnek a terjedelmesebb és bonyolultabb tündérmesék valamint a cselekménydúsabb novellamesék. A gyermek már bővebb szókinccsel és ismeretanyaggal rendelkezik, ami által lehetővé válik az összetettebb cselekménysor megértése és a hősök élményeinek átélése. Soha ne olvassunk gyermekeinknek kilúgozott, leegyszerűsített, rövidített meséket!

A kettős tudat kialakulása előtt azért nem ajánlatos tündérmesét mesélni, mert ezek túl hosszúak, szerkezetük és cselekményük bonyolult, így a gyermek gyakran nem várja meg a mese befejezését, elmarad a pozitív végkifejlet, ez pedig szorongást válthat ki belőle. Ebben az életkorban a gyermek a képek alapján már képes önálló mesét mondani.

Mire iskolás lesz, egyre reálisabban látja a dolgokat. A mesére való beállítottság nyolc-kilenc évig tart, ezután már a valós világban zajló rendkívüli események érdeklik, kedveli a mindennapostól eltérő, csodák nélküli eseményeket. A kettős tudat átalakul, a valós és lehetséges szintjei elválnak. Tízéves kor körül már megéri a szempontváltásra, egy helyzetet több nézőpontból is tud mérlegelni, értelmezni. Ekkor már képes önállóan is meséket alkotni, ezáltal fejlődik a kreatív fantáziája, érzelmi intelligenciája és problémamegoldó készsége, megtanulja kifejezni azt, ami foglalkoztatja őt.

A kisiskoláskor az irodalmi érdeklődés szempontjából két részre oszlik. Első-második osztályban az olvasási technika elsajátításával küszködő gyerek szívesen nyúl óvodáskora meséihez, mert a szöveg ismerete átsegíti kezdeti nehézségein. Nyolc-tíz éves korban jelenik meg az irodalmi érdeklődés. A tündérmesék fokozatosan kiszorulnak, népszerűbbek lesznek a régi és mai gyerekek életéről szóló, valós mesék, ugyanakkor szívesen olvas valódi állatokról szóló történeteket. Ez az a kor, amikor nem tűr el semmilyen varázslatos elemet, és lenézi a „kicsiknek” való tündérmeséket.

Bühler²³ három nagy mesekorszakot különít el a gyerek életében: az első négy év a *Paprikajancsi kor*, az affektív-motoros időszak, amikor a gyereket saját életének eseményei foglalkoztatják. Örül, amikor ráismer saját tárgyaira a képeskönyvekben, és folyamatosan megnevezi ezeket. Képzetele még nem teszi képessé az át nem élt szituációk megelevenítésére, általában igényli a személyes kontaktust a mese tárgyával, a bábbal, játékkal. Ez a mondókák, gyermekdalok és tréfás kiszámolók periódusa, amelyeket a felnőttel közösen vagy egyedül mondogat.

A második az *igazi mesék kora*, négy-nyolc éves kor között. A mese változatos, fordulatos cselekménye, a csodálatos álmvilág, a jellemábrázolások egyszerűsége, az értékelés egyértelműsége mind olyan tényezők, amelyek megfelelnek a gyermek életkori sajátosságainak. A harmadik a *Robinson-mesék kora*, ami nyolc-kilenc éves kortól a kamaszkor kezdetéig tart. Ilyenkor a mesék iránti érdeklődés csökken, a gyerek magát nagynak tartja, a mesét pedig gyerekesnek. (Ez legtöbbször magára erőszakolt vélemény, mivel sokan továbbra is szívesen olvasnak meséket.) Érdeklődésük egyszerű szerkezetű, izgalmas cselekményű történetek felé fordul, szeretik a mindennapostól eltérő eseményeket. A szimultán kettős tudat átalakul: a csodás és a valóságos helyett a lehetséges és a valóságos kettősségévé.²⁴

A *Navigátor*²⁵ a legfrissebb és legteljesebb gyerekirodalmi lexikon, böngésző és olvasókönyv is egyben, amely a 2000-2010 között megjelent legfontosabb szerzőket, illusztrátorokat és hitvallásukat valamint munkáikat és műveikből vett részletek tartalmaz. A *Segített a könyv, a mese*²⁶ című szülőknek, óvónőknek és tanítóknak szóló kalauz útmutatóul szolgál a gyermekkönyvek útvesztőjében, az 1988-1993 között megjelent könyveket korosztályok szerint csoportosítva.

Az életkori sajátosságok figyelembevétele mellett fontos a gyermek egyéni igényeinek tiszteletben tartása. A szülő az, aki a legjobban ismeri gyermekét, tudja, mi az, amit őt érdekli, milyen problémákkal, félelmekkel küzd, melyek azok a kérdések, amelyek leginkább foglalkoztatják, milyen szöveget ért meg és milyen könyv nyeri el leginkább a tetszését. Fontos, hogy folyamatosan alkalmazkodjunk a gyermek értelmi-érzelmi fejlettségéhez, ritmusához. Nem biztos, hogy ugyanazok a dolgok válnak be gyermekünknel, mint másnál, emiatt az életciklusokból adódó fejlődési folyamatok tiszteletben tartása mellett érdemes kísérlegetni és ráhangolódni a gyermekünk igényeire. Bízunk meg a gyermekünkben, és azt, hogy melyik mese való leginkább neki, látjuk abból is, hogy melyiket szereti a legjobban és kéri vissza, hogy még, még...

²³ Bühler, K., Bühler, Ch. (1931): *Kindheit und Jugend*. Hirzel, Lipcse.

²⁴ Mérei, F., V.Binét Á. (2006): *Gyermeklélektan*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.

²⁵ [Lovász Andrea \(szerk., 2010\)](#): *Navigátor - Kortárs gyerekirodalmi lexikon, böngésző és olvasókönyv*, Cerkabella Könyvkiadó, Budapest.

²⁶ Bocsák Veronika, Benkő Zsuzsanna, Hölgyesi Györgyi (1995): *Olvass nekem! Kalauz szülőknek, óvónőknek, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében*. Trezor Kiadó, Budapest.

Önkéntes mesemondók mesetára I.

Gyűjtötte, szerkesztette Szabó Enikő, metamorphoses meseterapeuta, mesemondó

A légy meg a bolha

Egyszer a légy meg a bolha elindultak világot próbálni. Azt kérdezi a bolha a légytől:

- Hallod-e, pajtás, miért van neked olyan nagy kiülő-szemed? Azt mondja a légy:
- Hát azért, mert mikor egy kopasz ember fejire szállok, és megcsípem, haragjában agyon akar ütni. De nem engedem, hát a fejit üti meg. Azon én olyan jóízűen nevetek, hogy kidülled a szemem. A sok nevetéstől van nekem nagy szemem.

Ezen még a bolha is nevetett. Akkor azt mondja a légy:

- Hát neked, pajtás, mitől görbe a hátad?
- Biz az csak attól van, hogy én a legnehezebb embert is fel bírom emelni. Ezt teszi a sok emelgetés.

A légy ezen olyant nevetett, hogy még jobban kidülledt a szeme.

A kiséger nagy utazása

Egyszer egy pöttömnyi kiséger felkerekedett, hogy nyakába veszi a világot. Az öreganyja hamuba sült pogácsát sütött neki, és elkísérte az egérlyuk széléig. Elindult a kiséger, ment, vándorolt, ki tudja meddig, igen nagyon sokáig, reggeltől egészen esteleg. Akkor tért haza a nagy útról.

- Hej, öreganyám! - kiáltotta már a küszöbön. - megtudtam, hogy én vagyok a legerősebb, legügyesebb, legvitézesebb az egész vidéken. Nem is tudtam eddig.
- Aztán hogyan tudta meg? - kérdezte az egér öreganyó.
- Hát az úgy volt - kezdte a kiséger -, hogy kibújtam a lyukból, és mentem, mentem, egészen a tengerig. Se széle, se hossza annak a tengernek, iszonyatosan nagy volt, s csak úgy csapkodtak a hullámok. De én nem ijedtem ám meg tőle! Belevetettem magam, és

átúsztam. Magam is csodálkoztam, milyen jól úszom.

- Hol van az a tenger? - kérdezte az öreganya.

- A lyukunktól napkelet felé.

- Ismerem azt a tengert. Rénszarvas szaladt erre a múltkor, annak a patája nyomában gyűlt meg a víz.

- Hallgasd csak tovább! - folytatta a kisegér. - Megszáritkoztam a napon, és továbbmentem. Hát egy roppant hegy tövébe értem, de olyan magas volt az a hegy, hogy a csúcsán megakadtak a felhők. Rengeteg erdő a tetején. Már csak nem kerülöm meg - gondoltam. Nekifutottam és átugrottam! Magam is csodálkoztam, mekkorát tudok ugrani.

- Azt a hegyet is ismerem - bólintott az öreganyó. - Vakondtúrás van a szarvasnyomtengeren túl, egy bokor fű nő a tetején. Sóhajtott az unokája, de csak mondta tovább:

- Megyek tovább, mit látok? Két hatalmas medve viaskodik egymással. Egy fehér meg egy fekete. Bőgnek, üvöltenek, egymás csontját tördelik. Csakhogy én nem féltem tőlük! Közéjük rontottam, és egyiket jobbra röpítettem, a másikat balra. Magam is csodálkoztam, hogy pusztá kézzel bánok el két medvével!

- Ismerem azokat a medvéket is - felelte rá az egér öreganyó -, az egyik a fehér pille, a másik a légy.

Erre már sírva fakadt a kisegér.

- Hát akkor se erős nem vagyok, se ügyes, se vitéz? Szarvas nyomot úsztam át, vakondtúráson ugrottam keresztül, pillét meg legyet gyűrtem le?

Azt mondta erre bölcsen öreganyó:

- Egy ilyen pöttömnyi kisegérnek, mint te vagy, a szarvas nyom: végtelen tenger, a vakondtúrás: égisz érő hegy, a pille meg a légy: medvék. Ha nem ijedtél meg egyiktől sem, akkor csakugyan te vagy a legerősebb, legügyesebb, és a legvitézebb kisegér az egész vidéken.

A béka és a holló

Békát fogott a holló, csőrébe kapta, s felrepült vele egy háztetőre. Amint zsákmányával letelepedett a tető szélén, a béka hangosan kuncogni kezdett.

- Mit nevetsz, Béka öcsém? - kérdezte a holló.

- Semmi, semmi, kedves Holló nővér - válaszolta a béka -, szóra sem érdemes, csak azon nevettem, hogy milyen szerencsém van. Az apám ugyanis itt lakik, éppen ezen a tetőn. Rendkívül erős, roppant haragos természetű ember. Bizonyosan bosszút állna azon, aki bántani merészelne engem. A holló bizony nem nagyon örült e szavaknak, s jobbnak látta, ha biztonságosabb helyen fogyasztja el zsákmányát. Átröppent hát a tető másik oldalára, az esőcsatorna mellé. Itt pihent pár pillanatig, s már éppen neki akart kezdeni a lakomának, amikor észrevette, hogy a béka megint jóízűen kuncog.

- Hát most mit nevetsz, Béka öcsém? - kérdezte.

- Semmi, semmi, kedves Holló nővér, szóra sem érdemes – válaszolt a béka. - csak eszembe jutott, hogy a nagybácsim, aki az apámnál is erősebb, éppen ezen a helyen éldegél. Aligha vinné el szárazon, aki engem bántani merne. A holló most már nagyon megijedt, s elhatározta, hogy elrepül a tetőről. Így is tett. Csőrébe kapta zsákmányát, s a közeli kút kávéjára szállt, s ott letette. Már éppen neki akart kezdeni az evésnek, amikor a béka meg szólalt:

- Amint látom, kedves Holló nővér, nagyon tompa a csőröd. Nem kellene megélesítened, mielőtt enni kezdesz? Nézd csak ott azt a követ! Pompásan megfennehetnéd rajta!

A holló megfogadta tanácsot, a kőhöz reppent, fenni kezdte a csőtét. Amint egy pillanatra hátat fordított a kútnak, a béka nagyot ugrott, s eltűnt a mély vízben. A holló csak akkor vette észre, hogy a béka eltűnt, mikor már jól megfente a csőrét. Visszareppent a kútkávéra, ide nézett, oda nézett, jobbra-balra forgatta a fejét, de a békát csak nem látta sehol. Végül megsejtette, hogy alighanem a kútban van, s kiáltozni kezdett:

- Béka öcsém, kedves Béka öcsém, már megijedtem, hogy elvesztél! Jó éles a csőröm, gyere ki, hadd egyelek meg!

- Ó, de sajnálom, kedves Holló nővér - válaszolta a béka-, képzeld csak, nem tudok felmászni a kút oldalán. Gyere le értem, ha meg akarsz enni! - szólt, majd lemerült a mély víz fenekére.

A brémai muzsikusok

Egy embernek volt egyszer egy szamara. Hosszú évek óta hordta már szegény jószág a malomba a zsákokat, fogyton fogyott az ereje, egyre kevesebb hasznát lehetett venni. "Minek abrakoljak tovább ilyen semmirevaló állatot?" – gondolta a gazdája, és elhatározta, hogy lebunkózza. A szamár azonban megneszelte, hogy valami készül ellene. Egy óvatlan pillanatban megszökött, és elindult Bréma felé. Úgy tervezte, majd ott beáll városi muzsikusnak. Amint ment, mendegélt, egyszer csak meglátott egy vadászkutyát. Ott hevert szegény az úton a porban, és lihegett, mintha halálra loholta volna magát.

- Mi a baj, Fogdmeg, miért lihegsz úgy? – kérdezte a szamár.

- Hagyd el – nyögte búsan a kutya –, öreg vagyok, napról napra gyengülök, vadászni sem tudok már! A gazdám agyon akart ütni, alig tudtam egérutat nyerni. Az irhámát megmentettem ugyan, de ilyen vén fejjel ugyan mihez kezdjek, ugyan miből éljek?

- Tudod, mit? – mondta a szamár. – Én Brémába tartok, ott felcsapok városi muzsikusnak. Gyere velem, szegődjél be te is a zenekarba. Én majd a lantot pengetem, te meg dobolsz hozzá.

A kutya elfogadta az ajánlatot, és most már kettesben mentek tovább. Egyszer csak szimatolni kezdett az öreg vadászeb: egy macska ült nem messze tőlük az út szélén, girhesen, búsan, akár a hét szűk esztendő.

- Mit keseregsz Bajszos? – érdeklődött a szamár.

- Kinek van jókedve, ha egyszer a nyakán a kötél? – felelte a macska. – Megvénültem, a fogaim kicsorbultak, jobb szeretek már a kályha mögött dorombolni, mint egereket hajkurászni. De az emberek hálátlanok: a gazdasszonyom vízbe akart fojtani, hogy ne kelljen tovább etetni. Nagy nehezen eliszkoltam; hanem aztán most légy okos, pajtás: mihez kezdjek, miből éljek?

- Gyere velünk Brémába muzsikusnak! Te úgyis jól értesz az éjjeli zenéhez, hasznodat vehetjük a zenekarban. A macskának tetszett a tanács, és velük tartott. Útjuk éppen egy major mellett vitt el. Az udvar kerítésén egy kakas ült, és torkaszakadtából rikoltzott.

- Hát téged mi lelt? – kérdezte a szamár. – Mit rikoltasz olyan irgalmatlanul?

- Jujuj! – felelte a kakas. – Hiába jósoltam jó időt holnapra: a gazdasszonyom vendégeket hívott, és ráparancsolt a szakácsnőre, főzzön levest belőlem. Estére elvágják a nyakamat, hát amíg lehet, kiabálok, ahogy a torkomon kifér; úgysem sokáig tehetem már.

- Inkább gyere velünk, Tarajos – biztatta a számár –, a halálnál jobb foglalkozást mindenütt lelsz magadnak. Brémába megyünk muzsikusnak. Neked jó hangod van, énekelni is tudsz; az lesz ám a hangverseny, amit mi adunk!

A kakasnak nem kellett kétszer mondani a dolgot, és most már négyesben igyekeztek tovább. Csakhogy Bréma még messze volt, a nap pedig már lemenőben; estére éppen csak egy erdőig jutottak el. Elhatározták, hogy ott töltik az éjszakát. A számár meg a kutya leheveredett egy fa alá, a macska meg a kakas pedig feltelepedett a fára. A macska meghúzta magát az egyik ág könyökében, a kakas azonban felröpült egészen a fa tetejére: onnét messzebbre látni, meg biztonságosabb is a magasban, legalábbis a kakasfélének. Mielőtt elaludt volna, Tarajos koma szokása szerint körülmélt a vidéken. Ahogy így szemlélgette a környéket, egyszer csak világosságot látott nem messze tőlük. Nyomban leszólt a társainak:

- Amarra valami kis fény csillog, ott háznak kell lennie.
- Akkor szedjük a sátorfánkat, és menjünk oda, mert ez itt nem valami kényelmes szállás – mondta a számár.
- Ahol ház van, ott vacsorát is esznek, nekem pedig már elkelne egy-két csont, kivált, ha húsos – jelentette ki a kutya.
- Én is szívesebben tölténém az éjszakát a kemencepadkán, mint itt a fán – tette hozzá a macska. Fölkerekedtek hát, és elindultak arrafelé, ahonnan a világosság látszott. Először csak akkora volt, mint egy mécsvilág, aztán nőttön-nőtt, egyre jobban csillogott, s egyszerre csak ott álltak egy kivilágított betyártanya előtt. Négyük közül a számár volt a legnagyobb. Odament az ablakhoz, és benézett.
- Mit látsz, Szürke? – kérdezte a kakas.
- Mit látok? Terített asztalt, rakva minden jóval; körülötte ülnek és falatoznak a betyárok.
- Terített asztal – sóhajtotta a kakas. – Ez kellene nekünk!
- Az ám! – mondta a számár. – Én is szívesen ülnék a helyükben.

Kissé félrevonultak, és tanakodni kezdtek, hogyan foghatnának a dologhoz, hogyan ugraszthatnák ki a házból a betyárokat. Addig tanácskoztak, míg ki nem főzték a haditervet. A számár feltette a két elülső lábát az ablakpárkányra, a kutya felugrott a számár hátára, a macska felkúszott a kutya nyakába, végül a kakas felröppent a macska feje búbjára. Mikor mindegyikük a helyén volt, a számár halkan jelt adott, s egyszeriben

rákezdtek a muzsikára. A szamár ordított, a kutya ugatott, a macska nyávogott, a kakas kukorékolt. Azzal zsupsz! – beugrottak az ablakon át a szobába. A betyárok csak annyit láttak, hogy valami bezúdul az ablakon; rettenetes ordítást, rivalgást, vonítást hallottak s hozzá iszonyú üvegcsörömpölést. Rémséggel ugrottak fel az asztaltól, azt hitték, a ház szakad rájuk, vagy kísértet ront középük; ijedtükben felordítottak, s hanyatt-homlok kimenekültek az erdőbe. A négy cimbora pedig letelepedett az elhagyott asztalhoz. Nekiláttak s maradéknak, s úgy tömték magukba az ételt, mintha legalább egy hónapja nem ettek volna. Mikor befejezték a lakomát, fekvőhelyet kerestek maguknak, kioltották a világot, és elpihentek, ki-ki szokása és kedve szerint. A szamár kiment az udvarra, és a szemétdombra heveredett. A kutya a küszöbre hasalt, a macska a tűzhelyen a langyos hamuba kuporodott. A kakas meg felült a kakasülőre. Fáradtak voltak a nagy úttól, hamarosan elaludtak. Valamikor éjfél táján a betyárok kimerészkedtek a sűrűből, és elkezdtek figyelni a házat. Látták, hogy minden csendes, a lámpa sem ég már.

- Azért mégsem kellett volna hagynunk, hogy ilyen kurtán-furcsán kiebrudaljanak minket – mondta a bandavezér.

Elküldte az egyik betyárt, kémlelje ki alaposan a házat. A betyár nagy óvatosan odalopakodott az ajtóhoz, fűelt egy ideig, de semmi neszt nem hallott; nyugalom, békesség volt odabent. Erre bemerészkedett a konyhába, és mert ott sem észlelt semmi gyanúsat, világosságot akart gyújtani. A macska szeme parázslott a sötétben. A betyár azt hitte, igazi parázs; odanyomott hozzá egy szál gyújtószál, hogy tüzet fogjon. De a macska nem vette tréfára a dolgot: fűjt egy nagyot, nekiugrott a betyár képének és összevissza karmolta. A marcona rabló rettenetesen megijedt. Ki akart szaladni a hátsó ajtón, a küszöbön azonban belebotlott a kutyaába. A vén eb fölugrott, mordult egyet, és beleharapott a hívatlan vendég lábába. Az nagy ügyel-bajjal végre kivergődött a házból, s most már csak azt nézte, hogy minél előbb odébbálljon. Elloholt a szemétdomb mellett: ott meg a szamár rúgott bele egy nagyot a hátsó lábával. A lármára fölriadt a kakas is, és harciasan lekiabált a kakasülőről:

- Kukurikú!

A betyár szedte a lábát, ahogy bírta, lélekszakadva rohant vissza a sűrűbe, és lihegve, halálra váltan jelentett a bandavezérnek:

- A házban egy borzalmas boszorkány ül, rám fűjt, és összekarmolta az arcomat. Az ajtónál egy ember áll, kés van a kezében, azzal a lábamba szúrt. Az udvaron egy fekete szörnyeteg

hever, majd agyonvert bunkójával. Fönt a tetőn pedig egy vitéz virraszt, és azt kiáltotta: "Hol az a gazember?" Örülök, hogy nem hagytam ott a fogamat! Attól fogva a betyárok a háznak még a tájékára se merészkedtek többé. Elköltöztek a környékéről is. A brémai muzsikások meg véglegesen a birtokukba vették, és még ma is ott laknak, ha azóta meg nem haltak.

A rátóti csikótojás

A rátóti csősz egyszer a mezőn egy hamvas úritököt talált.

- Tyű, fékom adta-teremtette, hát ez meg mi lehet?

Fölvette, megtapogatta, megszagolta, de mégse tudta kitalálni, hogy mi lehet az. Bevitte hát a falugyűlésre, ahol éppen együtt volt a kupaktanács. Mikor a csősz a tököt letette, az éltes előjáró urak is mind elszörnyülködtek.

- Sok időt megértem, de ilyen istenteremtmenyt még nem láttam világéletemben - mondta a legidősebb.

- No, én is sok mindenben keresztülmentem, de ilyet még én sem ettem életemben - így a másik öreg.- Hát hiszen, ami azt illeti, én se vagyok már mai gyerek, de a fene tudja, hogy mi a csoda lehet ez - így a harmadik.

A bíró sem állhatta meg, hogy bele ne szóljon:

- Hát, atyafiak, ez - miként a formája is mutatja - semmi, de semmi más nem lehet, csak tojás.

- Persze hogy tojás! Mert mi a durrogó ménkű is lehetne, ha nem tojás?

Ezt aztán a csősz is megerősítette azzal, hogy egészen meleg volt, amikor a tarisznyájába tette. A bíró nemhiába volt okos ember, mert még azt is tudni akarta, hogy a tojás micsoda tojás. Az öreg előjárók gyíksárkányra meg lúdvércre gondoltak, de a bíró inkább a csőszre hallgatott, aki azt mondta, hogy akkoriban, amikor a tojást találta, épp egy idegen csikó csatangolt a határban. Erre aztán az előjárók is rázendítették. - Úgy van! Ezt az idegen csikó tojta. Mert mi az isten csodája is tojhatott volna nekünk ekkorát?

- No, ha eddig már szerencsésen eljutottunk - szólt a bíró -, még csak azt mondják meg, atyafiak, most aztán mitévők legyünk?

- Kiköltetjük!- Ki ám, de mivel? A mi lovaink nem tojnak, tehát nem is költenek.

Mindenki törte a fejét, végül megintcsak a bírónak támadt jó gondolata. -

Tudják mit, atyafiak? Amihez nincsen elegendő esze a rátóti lónak, van a rátóti tanácsnak. Én amondó vagyok: hogy a drágalátos tojást költsük ki mi magunk.

Nagy szó volt biz' ez, de azért bólítottak rá valamennyien. Jó példának okáért először a bíró ülte meg a tojást, aztán ülték a többiek is rendben, amint következett. Bizony még ma is ülne rajta valaki, ha a szomszéd falvakban rebesgetni nem kezdték volna, hogy a rátóti kupaktanácsra rázápult a csikótojás, romlani kezdett a sok okos hátsó alatt. Erre aztán az előljárók is zúgolódni kezdtek, hogy ők biz' nem ülik tovább senki lóva tojását. A bíró nagyon elszomorodott, mert szentül meg volt győződve, hogy a kis csikó már mozog is a tojásban. Az előljárók meg váltig állították, hogy a tojás már megbüdösödött alattuk. Végül megállapodtak abban, hogy a záptojást kiviszik a határra, s onnan egy dombról afelé a falu felé gurítják, amelyik a rátóti tanács kigúnyolásában a leginkább serénykedett. Most aztán minden rátóti kiállt a kapuba annak a csodájára, hogy csúffá lesz téve a rossz nyelvű szomszéd falu. Mikor az orrukat már valamennyien befogták, a bíró gurítani kezdte a csikótojást. A tojás gurult, gurult, s a domb alján belegurult egy galagonyabokorba. Ott ripityára törött, a bokorból pedig ugyanakkor kiugrott egy kicsi nyúl. Egész Rátót elkiáltotta magát:

- No, a piciny csikó! Fut a piciny csikó! Utána, emberek! A nép futva a nyúl után eredt. A dombon csak a bíró maradt, és szomorúan mormogta magában: „Nem megmondtam, hogy a csikó már mozog! Hej, miért is nem ültünk rajta türelemmel még egy-két napig!”

A szürke ló

Egyszer volt egy szegény ember, akinek a világon semmi egyebe nem volt, csak egy szürke lóva. Azzal kereste a mindennapi kenyerét, hogy eljárt a szürke lovával őrölni; éjjel-nappal mindig őrölt rajta. A szürke ló nagyon meguntta ezt a dolgot, látta, hogy a más ember lóva mindig párjával őröl, neki meg magának kellett húzni a malmot, azt mondja hát a gazdájának:

Édes gazdám, mi dolog az, hogy más ember mindig két lóval őröl, te meg engem csak magamat fárasztasz itt a malomban? - Biz annak az az oka, kedves lovam, hogy egy árva

bogaram sincs, akit melléd foghatnék. - Ha csak ez a baj, eressz el engem, majd kerítek én magamnak egy társat.

A szegény ember mindjárt kifogta a malomból, eleresztette. Elindult hát a szürke ló, hogy társat kerítsen magának; megy, mendegél hetedhét ország ellen, egyszer meglát egy rókalyukat. Kapja magát, ráfekszik a lyukra, mintha meg volna dögölve, mintha már a farkát se tudná mozdítani. Odabent a rókalyukban egy öreg róka lakott három fiával. Egyszer a legkisebb fia ki akar menni, meglátja a szürke lovat, azt gondolta a fehérségéről, hogy hó van. Visszamegy az anyjához.

- Jaj, anyám, nem lehet most kimenni, nagy hó van odakint.

- Már hogy volna - feleli az öreg róka -, hiszen éppen nyár közepe van most. Eredj ki te, fiam - mondja a középső fiának -, te öregebb vagy, többet tudsz, nézd meg, mi az.

Kimegy a középső fia is, az is meglátja a szürke lovat a lyuk száján, az is visszamegy. - Jaj, anyám, csakugyan nem lehet most kimenni, hó van. - Már hogy volna most hó, hiszen éppen nyár közepe van. Eredj ki te, legöregebb fiam, te legtöbbet láttál már a világon, nézd meg, mi van ott. Kimegy a legöregebb fia is, de az is csak azzal megy vissza:

- De bizony csakugyan hó van, akárhogy van a dolog, semmit se láttam, csak a nagy fehérséget. - Nem lehet most hó, hisz éppen nyár közepe van - mondja az öreg róka, azzal maga ment ki. Látja, hogy nem hó, hanem szürke ló. Gondolkozóba esik, hogy kellene azt elhúzni onnan; ha ott marad, még csak ki se tudnak járni. Próbálták elhúzni a három fiával, de meg se tudták mozdítani. Elmegy hát a farkas komájához.

- Kedves komám, ugyancsak jó pecsenyére tettem szert, már oda is vittem a lyukam szájához, de sehogy se fér bele, pedig ha kívül marad, mind kikezdi a varjak; azért hát azt gondoltam, húzzuk el a te barlangodhoz, abba talán belefér, majd rájárhatunk ketten is.

A farkas megörült a jó pecsenyének, gondolta magában: csak egyszer az ő barlangjában legyen, nem eszik abból a róka egy fél falatot se. Mindjárt visszamentek a róka lyukához; még akkor is ott feküdt a szürke ló, tette magát, mintha meg volna dögölve. Mikor odaértek, elkezd a farkas tanakodni:

-Hogy kellene ezt az én barlangomhoz elvinni, koma? - Hát csak úgy - felel a róka -, ahogy én idáig hoztam: a farkam a farkához kötöttem, úgy hoztam árkon-bokron keresztül, még csak nehéz sem volt. Most hát kössük a te farkadhoz a farkát, úgy a legszebben elviheted.

A farkas mindjárt ráállott, az bizony jó lesz! Már előre fente a fogát a jó pecsenyére - a róka meg jó erősen összekötötte a farkas farkát a szürke ló farkával. - Húzhatod már, koma! Húzza a farkas, majd megszakad, de meg se bírja mozdítani, amint legjobban erőlködik, hirtelen felugrik a szürke ló, elkezd szaladni, húzza ám a farkast farkánál fogva maga után árkon-bokron keresztül, mint a dögöt, vitte egyenesen a gazdájához. - No, gazdám, hoztam magamnak társat. A szegény ember mindjárt agyonverte a farkast, a bőrét eladta a zsidónak jó pénzért, azon vett egy másik lovat, attól fogva sohasem örölt magában a szürke ló. Ha magában örölt volna, az én mesém is tovább tartott volna.

A fehér kígyó

Élt valaha régen egy király, akinek messze földön híres volt a bölcsessége. Nem maradt előtte rejtve semmi, mintha csak a szelek súgták volna meg neki a titkokat. Hiába lepleztek, hiába takargattak előtte valamit: a király rögtön megtudott mindent. Ezen aztán váltig csodálkoztak az országban, de csodálkoztak egy különös szokásán is. Amikor ugyanis vége volt az udvari ebédnek, a király mindenkit kiküldött az ebédlőteremből, aztán egy idő múlva csöngetett, s akkor egyik bizalmas szolgája egy letakart tálát tett elé. A király, mielőtt a fedőt fölemelte, a szolgát is kiküldte, így aztán senki nem tudta, mi van a tálban, mit eszik a király, ha magára marad az ebédlőben. Csakhogy a szolga oldalát rettenetesen furdalta a kíváncsiság! Addig-addig, hogy a végén már nem bírta ellenállni neki; s egy szép napon, amikor a király másodszor is becsöngette, hogy vigye el a tálát, nem a szokott helyére tette, hanem beosont vele a szobájába, magára zárta az ajtót, és leemelte a fedőt. Mit talált a tálban? – Egy fehér kígyót. Ha már idáig jutott, hogyan állhatta volna meg, hogy meg ne kóstolja? Leszelt belőle egy darabkát, és a szájába vette. Abban a pillanatban furcsa, szapora csacsogást hallott az ablaka felől. "Hát ez miféle terefere?" – gondolta. Odament az ablakhoz, és kifülelt. Hát a verebek fecsegték egymás közt a bokrok alatt, vége-hossza nem volt a pletykának: mit láttak, mit hallottak, mi történt a szomszédéknál, mi a harmadik határban. És a szolga szóról szóra mindent kihallgatott; mert aki a fehér kígyó húsából evett; annak egyszeriben csodálatos képessége támadt: megértette az állatok nyelvét. Történt ebben az időben, hogy a királynénak eltűnt a legszebbik gyűrűje. A szolgának mindenüvé szabad bejárása volt, reá esett hát a gyanú; ki más lehetne a tettes, mint ő? A király maga elé idézte, és keményen megfenyegette, hogy

ha másnapig meg nem nevezi a bűnöst, senki le nem mossa róla a tolvaj nevet, s ugyan meg nem szabadul a büntetéstől! Hiába hangoztatta a jámbor, hogy ártatlan, és színét se látta a királyné gyűrűjének: nem használt az semmit.

– Úgy vigyázz, hogy holnap tömlöcbe vetnek, tán még fejedet is veszik! – mondta neki az udvarmester, és kikergette a palotából.

Szegény szolga mit tehetett egyebet? Lement nagy búsán a kertbe, leült egy fa árnyékába, tenyerébe temette a fejét, s úgy töprengett, úgy emésztődött, hogyan szabadulhatna meg ebből a nagy veszedelemből. Nem messze tőle kis patak folyt, partján ott pihentek a királyné majorságának a kacsái, tollázkodtak, és közben bizalmasan elbeszélgettek. A szolga egyszerre hegyezni kezdte a fülét. Arról folyt köztük a szó, hol, merre totyogtak aznap hol, miféle jó eledelre akadtak. S akkor az egyik kacsza bosszúsan azt kiáltotta:

– Kegyetlenül nyomja a begyemet az az átkozott gyűrű!

– Miféle gyűrű? – kérdezte egy másik.

– Az, amelyiket siettemben véletlenül lenyeltem a királyné ablaka alatt!

A szolga, amint ezt meghallotta, fölugrott, nyakon csípte a kacsát, s akárhogy jajgatott, akárhogy hápogott, szaladt vele a konyhába a szakácshoz.

– Vágd le gyorsan ezt a récét! Épp elég kövér már!

– Az igaz – hagyta helyben a szakács, és meglatolgatta a szárnyast –, derekasan meghízott, éppen jó lesz vacsorára.

Azzal nyissz! – elvágta a kacsza nyakát, és elkezdte kibelezni. A begyében egy csomó kukorica közt megtalálták a királyné elveszett gyűrűjét. A szolga ment egyenest a királyhoz.

– Felséges uram, itt van a gyűrű, most találtuk egy kacsza begyében; itt a bizonyság rá, hogy igazat szóltam: ártatlan vagyok.

A király restellte magát az igazságtalansága miatt.

– Látom, alaptalan volt a gyanú – mondta –, jóvá akarom tenni a rajtad esett sérelmet. Kérhetsz, amit akarsz: aranyat, magas állást a palotámban; minden kívánságodat teljesítem.

De a szolgának nem volt kedve olyan házban maradni, ahol megrágalmazták, és kételkedtek a becsületében.

– Uram királyom – felelte –, köszönöm a Felséged jóságát, de nekem csak egyetlen vágyam van: szeretnék egy kicsit világot látni. Nem is kérek egyebet, csak egy jó lovat meg egy kis pénzt, útravalónak.

– Menj le az istállómba, válassz lovat magadnak – mondta a király, és meghagyta a kincstartójának, lássák el a szolgát annyi pénzzel, amennyit akar.

A szolga aztán nyomban útnak is indult; nekivágott a nagyvilágnak. Egy szép napon, amint éppen egy tó partján poroszkált, három halat pillantott meg: fönnakadtak a nádban, és keservesen tátogattak. A halakról ugyan azt tartják, hogy némák, ő azonban meghallotta és meg is értette a panaszukat: azon siránkoztak, milyen keserves dolog, hogy ilyen nyomorultul kell elpusztulniuk. A szolga jó ember volt, megesett rajtuk a szíve, leszállt a lováról, és visszatette a három pórul járt pontyot a vízbe. Azok egyszerre ficáncolni kezdtek örömben; csaptak egyet-kettőt a farkukkal, s eltűntek, de csakhamar újra kidugták a fejüket a tóból, és azt mondták:

– Jótett helyébe jót várj; megháláljuk még neked, hogy megmentetted az életünket.

A szolga továbbkocogott, de egyszerre mintha vékonyka hangot hallana odalent a homokban. Fölfigyelt, mi lehet az; hát egy hangykirály jajveszékelt odalent:

– Ó, ha az emberek egy kicsit óvatosabbak volnának azokkal az otromba nagy állataikkal! Ez a buta ló a végén még egész népemet agyontapossa a vaskos patáival!

A szolga gyorsan megrántotta a kantárszárat, és befordult egy dűlőre, nehogy a sürgő-forgó bolynak baja essék. A hangykirály meg utána kiáltott:

– Jótett helyébe jót várj: ezt még megháláljuk neked! A dűlő erdőbe torkollott, s az út most abban kanyargott tovább. A szolga föl-föltekintett az akácok ritka lombján át az égre. Hát az egyik fa tetején egyszer csak észrevett egy gallyakból összetákolt hollófészket. A hollópár ott állt a fészek szélén. Éppen hajigálták kifelé a fiókáikat. – Takarodjatok, akasztófavirágok! – rikácsolták.

– Elég nagyok vagytok, ideje, hogy gondoskodjatok magatokról!

A szerencsétlen fiókák szárnyukszegetten heverték a fűben; csapkodtak, verdestek és siránkoztak.

– Hogyan gondoskodhatnánk magunkról, gyámoltalan fiókák, hiszen még repülni sem tudunk! Nincs más hátra, éhen kell pusztulnunk. A szolga megszánta őket, leszúrta a lovát,

s otthagya nekik eledelül. A hollófiak odaszökdécseltek, nekiestek a lakomának, és mikor jóllaktak, elkezdtek kiabálni:

– Jótett helyébe jót várj: ezt még megháláljuk neked!

A szolga most már gyalog bandukolt a világban. Ment, mendegélt, végül egy nagy városba ért. Zsivaj, lárma, tülekedés volt az utcán, a sok nép csak úgy hullámozott, az emberek majd egymást tiporták.

– Mi van itt? – kérdezősködött a szolga. – Mire vár ez a tömeg?

De nem kapott feleletet; mindenki ágaskodott, a nyakát nyújtogatta, mert az egyik utcából egyszerre előrúgtatott egy piros bársonyruhába öltözött lovas, belefűjt a kürtjébe, és amikor csend lett, harsány hangon rákezdett a mondókájára:

– Közhírré tétetik országnak és világnak; a királykisasszony férjet keres magának. Aki jelentkezik gondolja meg a dolgát, mert halál fia, ha nem állja meg a próbát. Ráment az élete már sok derék legénynek. Van-e ma köztetek leánykérő, vitézek?

– Van! – kiáltotta a szolga.

A tömeg utat nyitott neki, ő meg odaállt a lovas elé, és azt mondta:

– Egy életem, egy halálom: itt vagyok, jelentkezem a királykisasszony kérőjének! –
Meggondoltad? – kérdezte a lovas. – Ha nem tudod teljesíteni a feladatot, téged is lenyakaznak, mint a többi vakmerőt. Még visszaléphetsz!

–Míg a nagyvilágot jártam, hallottam a hírét a királykisasszony szépségének; tudom, nincs nála szebb széles e földön. Vagy elnyerem a kezét vagy meghalok! Most már a lovas nem akadékoskodott tovább; bevezette a palotába, egyenest a király elé, a trónterembe. A király jobbán ott ült a leánya; olyan ragyogó szép volt, hogy a szolgának belekáprázott a szeme. A királykisasszony nem szólt egy szót sem, csak lehúzta az ujjáról a gyűrűjét, és rátette egy aranytálcára. A szolgára jóformán oda se nézett; büszkén, kevélyen kivonult a teremből.

– Ezt a gyűrűt kell felhoznod a tenger fenekéről – mondta a király. – Ha nélküle jössz vissza, addig lökünk vissza a hullámokba, míg oda nem veszel. Az ifjút kivitték a tengerpartra, ott a szeme láttára jó mélyre beveztek, és beledobták a gyűrűt a vízbe.

- Ezt aztán keresheted! – mondták, és ott hagyták egyedül.

Ő csak állt, állt a parton, és még csak nem is töprengett rajta, hogyan teljesíthetné a feladatot; ki tudná megtalálni azt a parányi gyűrűt ez alatt a nagy víz alatt abban a rengeteg homokban? "No – gondolta magában –, búcsúzz el a napvilágtól, mert holnap vége az életednek!" Hanem egyszer csak fodrozódni kezdett a tenger sima tükre; tiszta volt a víz, egészen áttetsző, s három hal siklott benne, egyenesen feléje. A középsőnek volt valami a szájában; ahogy a közelébe értek, látta, hogy egy kagyló. A hal kiúszott vele a partra, letette az ifjú lába elé, s így szólt:

– Ez a hála, amiért megmentetted az életünket.

Egy csobbanással elmerült, és már el is tűntek mind a hárman; csak a víz fodrozódása mutatta, merre siklanak, befelé a mélybe. Az ifjú fölvette a homokból a kagylót, és kinyitotta: benne csillogott az aranygyűrű. Sietett a palotába, jelentkezett a király előtt, tenyerén tartotta a gyűrűt, úgy mondta:

– Uram királyom, teljesítettem a feltételt, kérem a megígért jutalmat! Hanem a kevély királylány hallani sem akart róla.

- Aki nem rangombéli, annak még egy próbát kell kiállnia – mondta. Leszaladt a kertjébe, és a tulajdon kezével szórt szét tíz szakajtó kölest a pázsiton.

– Ezt holnap hajnalra, mielőtt a nap fölkel, mind fel kell szedned mondta. –Ha csak egy szem híja lesz is: vége az életednek!

Az ifjú leült a kertben egy padra. Egy kicsit gondolkodott, hogyan lehetne összeszedni a kölest; de hát tudta ő azt jól, hogy sehogyan sem! Nem is törte magát többet, ült, és várta, hogy megvirradjon, és vigyék a vesztőhelyre. Úgy elbúsult a sorsán, hogy talán aludt is valamiképp; mert amikor fölnyitotta a szemét, az ég már világos volt, éppen kelt a nap, most világította meg az első sugár a mennyboltot. S abban a pillanatban vékony hang hallatszott valahonnét a fűből:

- Ez a hála, amiért megmentetted az életünket.

Az ifjú meglepődve lenézett: ott állt színig tele mind a tíz szakajtó, egy árva szem sem hiányzott a kölesből. A fűszálak még hajladoztak egy darabig, mintha selymes fuvalom simogatná őket: a hangyakirály vonult el a népével. Kora reggel maga a királylány ment le a kertbe, és nem győzött hova lenni a csodálkozástól, amikor meglátta a padon a békésen üdögélő ifjút és lábánál a tíz, kölessel teli szakajtót. Az ifjú a királykisasszony láttára fölkel a helyéről, meghajolt, s azt mondta:

– Teljesítettem a második feladatot is, kérem a megígért jutalmat!

– Akár teljesítetted, akár nem, addig nem leszek a feleséged, míg el nem hozod nekem az almát az élet fájáról! – mondta a királykisasszony, hátat fordított neki, és fölszaladt a palotába.

Szegény fiú azt sem tudta merre van az élet fája. De folytette magában: keresi, ameddig a lába bírja, s megy, amíg meg nem találja. Három országot bejárt már, s egy este a negyediknek a szélén egy nagy erdőbe ért. Letelepedett egy fa alá, és lehunyta a szemét, hogy kialudja a fáradságát. Egyszer csak hallja, hogy valami moccan a feje fölött a lombban, mintha madár rebbenne. Fölnézett, de a sötétben nem látott már semmit, csak valami fényesség villant előtte, és valami az ölébe hullott: Megkereste, mi az: egy aranyalma volt. Aztán megint rebbent a lomb, suhogás hallatszott, szárnyak suhogása, és máris ott ült a térdén három holló.

– Mi voltunk az a három hollófi, akit megmentettél az éhhaláltól – mondták.

– Hallottuk, hogy az aranyalmát keresed. Átrepültünk a tengeren a világ végére. Ott áll az élet fája: elhoztuk neked az aranyalmát róla.

Az ifjú tagjaiból egyszerre elszállt a fáradság. Tüstént útnak indult, s ment pihenés nélkül, amíg vissza nem ért a királylányhoz. Átadta neki az aranyalmát, s így szólt:

– Teljesítettem ezt a kívánságodat is; most már teljesítsd te is az enyémet: légy a feleségem. A királylány most már nem vonakodott tovább. Megfelezték és megették az élet almáját. A királylány szíve megtelt tőle szeretettel, szerelemmel; egybekeltek, és még most is boldogan élnek, ha meg nem haltak.

A kis kakas gyémánt félkrajcárja

Volt a világon egy szegény asszony, annak volt egy kis kakasa. Csak ott keresgél, csak ott kapargál a kis kakas a szeméten, egyszer talál egy gyémánt félkrajcárt. Arra megy a török császár, meglátja a kis kakasnál a gyémánt félkrajcárt, azt mondja neki:

- Kis kakas, add nekem a gyémánt félkrajcárod.

- Nem adom biz én, kell a gazdasszonyomnak. De a török császár erővel is elvette tőle, hazavitte, betette a kincseskamarájába. A kis kakas megharagudott, felszállott a kerítés tetejére, elkezdett kiabálni:

- Kukurikú, török császár, add vissza a gyémánt félkrajcárom!

A török császár, csak hogy ne hallja, bement a házba, de akkor meg a kis kakas az ablakába repült, onnan kiabálta:

- Kukurikú, török császár, add vissza a gyémánt félkrajcárom!

Megharagudott erre a török császár.

- Eredj, te szolgáló, fogd meg azt a kis kakast, hogy ne kiabáljon, vedd belé a kútba. A szolgáló megfogta, kútba vetette. De a kis kakas csak elkezd a kútban:

- Szídd fel begyem a sok vizet, szídd fel begyem a sok vizet!

- Arra a begye mind felszitta a vizet a kútból.

A kis kakas megint felszállott a török császár ablakába.

- Kukurikú, török császár, add vissza a gyémánt félkrajcárom!

Megint azt mondja erre a török császár a szolgálójának:

- Eredj, te szolgáló, fogd meg azt a kis kakast, vedd belé az égő kemencébe.

A szolgáló megint megfogta a kis kakast, az égő kemencébe vetette. De a kis kakas megint csak elkezd:

- Ereszd ki begyem a vizet, hadd oltsa el a tüzet! Ereszd ki begyem a vizet, hadd oltsa el a tüzet! Erre a begye mind kieresztette a vizet, eloltotta a tüzet. Akkor megint csak felszállott az ablakba.

- Kukurikú, török császár, add vissza a gyémánt félkrajcárom! Még nagyobb méregbe jött erre a török császár.

- Eredj, te szolgáló, fogd meg azt a kis kakast, vedd belé a méhes kasba, hadd csípjék agyon a darazsak.

A szolgáló belévetette a kis kakast a méhes kasba. Ott megint elkezd a kis kakas:

- Szídd fel begyem a darázst; szídd fel begyem a darázst!

Arra a begye mind felszitta a darázst. Akkor megint felszállott a török császár ablakába.

- Kukurikú, török császár, add vissza a gyémánt félkrajcárom!

Már a török császár nem tudta, mit csináljon vele.

- Eredj, te szolgáló, hozd ide azt a kis kakast, hadd tegyem ide a bő bugyogóm fenekébe. Megfogja a szolgáló a kis kakast; a török császár beteszi a bő bugyogója fenekébe. Akkor a kis kakas megint csak elkezd:

- Ereszd ki begyem a darázst, hadd csípje meg a farát; ereszd ki begyem a darázst, hadd csípje meg a farát! A begye mind kieresztette a darázst, azok jól megcsipkedték a török császár farát. Felugrik erre a török császár.

- Jaj, jaj, a fránya egye meg ezt a kis kakast! Vigyétek hamar a kincseskamarába, hadd keresse meg a maga gyémánt félkrajcárját.

Bevitték a kis kakast a kincseskamarába, ott megint elkezd a maga mondókáját:

- Szídd fel begyem a sok pénzt, szídd fel begyem a sok pénzt!

Erre a begye mind felszította a török császár három kád pénzét. A kis kakas hazavitte, odaadta a gazdasszonyának; gazdag asszony lett belőle, még máig is él, ha meg nem halt.

A kóró és a kis madár

Egyszer volt, hol nem volt, volt a világon egy kis madár. Ez a kis madár egyszer nagyon megunta magát, rászállt egy kóróra.

- Kis kóró, ringass engemet!

- Nem ringatom biz én senki kis madarát! A kis madár megharagudott, elrepült onnan. Amint ment, mendegélt, talált egy kecskét.

- Kecske, rágd el a kórót! Kecske nem ment kóró-rágni, a kóró mégse ringatta a kis madarat. Megint ment, mendegélt a kis madár, talált egy farkast.

- Farkas, edd meg a kecskét!

Farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kóró-rágni, kóró mégse ringatta a kis madarat. Megint ment, mendegélt a kis madár, talált egy falut.

- Falu, kergesd el a farkast!

Falu nem ment farkas-kergetni, farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kóró-rágni, kóró mégse ringatta a kis madarat. Megint ment, mendegélt a kis madár, talált egy tüzet. - Tűz, égesd meg a falut! Tűz nem ment falu-égetni, falu nem ment farkas-kergetni, farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kóró-rágni, kóró mégse ringatta a kis madarat. Megint ment, mendegélt a kis madár, talált egy vizet.

- Víz, oltsd el a tüzet! Víz nem ment tüzet oltani, tűz nem ment falu-égetni, falu nem ment farkas-kergetni, farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kóró-rágni, kóró mégse ringatta a kis madarat. Megint ment, mendegélt a kis madár, talált egy bikát. -Bika, idd fel a vizet! Bika nem ment vizet inni, víz nem ment tüzet oltani, tűz nem ment falu-égetni, falu nem ment farkas-kergetni, farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kóró-rágni, kóró mégse ringatta a kis madarat. Megint ment, mendegélt a kis madár, talált egy furkót.

- Furkó, üsd agyon a bikát! Furkó nem ment bika-ütni, bika nem ment vizet inni, víz nem ment tüzet oltani, tűz nem ment falu-égetni, falu nem ment farkas-kergetni, farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kóró-rágni, kóró mégse ringatta a kis madarat. Megint ment, mendegélt a kis madár, talált egy férget.

- Féreg, fúrd ki a furkót! Féreg nem ment furkót fúrni, furkó nem ment bika-ütni, bika nem ment vizet inni, víz nem ment tüzet oltani, tűz nem ment falu-égetni, falu nem ment farkas-kergetni, farkas nem ment kecske-enni, kecske nem ment kóró-rágni, kóró mégse ringatta a kis madarat. Megint ment, mendegélt a kis madár, talált egy kakast.

- Kakas, kapd fel a férget! Szalad a kakas, kapja a férget; szalad a féreg, fúrja a furkót; szalad a furkó, üti a bikát; szalad a bika, issza a vizet; szalad a víz, oltja a tüzet; szalad a tűz, égeti a falut; szalad a falu, kergeti a farkast; szalad a farkas, eszi a kecskét; szalad a kecske, rágja a kórót; a kóró bezzeg ringatta a kis madarat. Ha még akkor se ringatta volna, az én mesém is tovább tartott volna.

A kismalac és a farkasok

Volt a világon egy kismalac, annak volt egy kis háza egy nagy rengeteg erdő közepén. Egyszer, amint ebben a kis házban főzögetett magában, odamegy egy nagy ordas farkas, beszél az ajtón:

- Eressz be, kedves malackám, nagyon hideg van idekint, fázom.
- Nem eresztlek biz én, mert megeszel.
- Ereszd be hát legalább az egyik hátulsó lábam.

A kismalac beeresztette az egyik hátulsó lábát. Hanem alattomban odatett egy nagy fazék vizet a tűzhöz. Kicsi idő múlva megint megszólalt a farkas:

- Ugyan, kedves malackám, ereszd be a másik hátulsó lábam is. A kismalac beeresztette azt is. De a farkas azzal se érte be, hanem egy kis idő múlva megint beszólt:
- Kedves malackám, ereszd be a két első lábam is. A kismalac beeresztette a két első lábát is; de a farkasnak az se volt elég, megint megszólalt:

- Édes-kedves kis malackám, eressz be már egészen, majd meglásd, egy ujjal se nyúlok hozzád. Erre a kismalac egy zsákot szépen odatett a nyíláshoz, hogy amint a farkas jön háttal befelé, egyenesen abba menjen be. Azzal beeresztette. A farkas csakugyan a zsákba farolt be. A kismalac se volt rest, hirtelen bekötötte a zsák száját, lekapta a tűzről a nagy fazék forró vizet, leforrázta vele a farkast, azután hirtelen felmászott egy nagy fára. A farkas egy darabig ordított, mert égette a forró víz, azután addig hányta-vetette magát, míg utoljára kioldózott a zsák szája. Kibújt belőle, szaladt egyenesen segítséget hozni. Vissza is jött nemsokára vagy tizedmagával. Elkezdtek keresni a kismalacot. Addig-addig keresték, míg valamelyik csakugyan meglátta a fa tetején. Odamentek a fa alá, elkezdtek tanakodni, hogy mitévők legyenek. Mi módon fogják meg a kismalacot? Mert egyik se tudott a fára felmászni. Nagy sokára azt határozták, hogy egymás hátára állnak mindannyian, úgy aztán a legfelső majd csak eléri. El is kezdtek egymás hátára felmászni. A kopasz maradt legalul, mert félt feljebb menni. Így hát a többi mind az ő hátán volt. Már olyan magasan voltak, hogy csak egyetlenegy hibázott. Az az egy is elkezdett már mászni. Akkor a kismalac hirtelen elkiáltotta magát:

- Forró vizet a kopasznak!

A kopasz megijedt, kiugrott a többi alól; a sok farkas mind lepotyogott; kinek lába, kinek nyaka tört ki, a kopasz meg úgy elszaladt, hogy sohase látták többet. A kismalac szépen leszállt a fáról, hazament, többet felé se mertek menni a háza tájékának a farkasok.

Az élet vize

Messze, messze, túl az Óperenciás-tengeren, élt négy testvér, akik nagyon szerették egymást. Egyszer csak, mi jutott, mi nem a legidősebb fiú eszébe, így szólt a két öccséhez meg a húgához:

- No halljátok-e, én meguntam már ezt a sok lustálkodást, henyélést, azt mondom nektek, hogy fogjunk neki, amilyen kemény munkának csak tudunk. Egy-két év alatt meggazdagodunk, építsünk magunknak egy gyönyörű palotát, és nem kell ebben a rozoga házikóban laknunk.

- Igazad van, édes bátyám - mondták a testvérei -, belefogunk akármilyen munkába, csak szép palotában lakhassunk!

Úgy is tettek, ahogy mondták, s nem telt bele egy esztendő, olyan hatalmas palotát építettek, hogy messze földről csodájára jártak az emberek. Nem akadt senki a tenger nagy sokaságban, aki valami hibát talált volna a palotában, míg egyszer jött egy töpörödött anyóka, s végignézte a rengeteg szobát.

- Szép, szép ez a palota, de valami mégis hiányzik - mondta.

- Mi hiányzik?

- Egy templom - felelte az öregasszony.

Ahogy meghallották a testvérek az öregasszony válaszát, ismét munkához láttak, s kora reggeltől késő estig dolgoztak, dolgoztak, amíg éppen olyan szép templomot nem építettek, mint amilyen a palota volt.

Persze hogy csak úgy özönlöttek az emberek templomnézőbe, és dicsérték is, hogy ez még szebb, mint a palota. De jött egyszer egy öregember, s így szólt, mikor meglátta a templomot:

- Szép, szép ez a templom is, de valami mégis hiányzik.
- Mi hiányozhat még innen? - kérdezték csodálkozva a testvérek.
- Hát bizony hiányzik egy korsónyi víz az élet vizéből, egy ág az örök szépséget adó csodafáról, és a beszélő madár - mondta az öregember.
- És ezeket hol találjuk meg?
- Menjetek az alá a nagy hegy alá - mutatott egy hegyre -, és ott majd megtudjátok, mit tegyetek.

Azzal szépen meghajolt az öregember a négy testvér előtt, és magukra hagyta őket.

- No, én megyek, egy perc nyugtom sincs, amíg meg nem találom az élet vizét, a szépség fáját és a beszélő madarat! - mondta a legidősebb testvér, és már készülődött is a nagy útra.
- De mi lesz veled, édes bátyám, ha valami baj ér, hiszem még az sem lesz, akivel megüzenjed nekünk? - kérdezte szomorúan a húga.
- Igazad van, édes húgom, erre nem is gondoltam.

No, a leány az öregember után szaladt, hogy megkérdezze tőle, mitévők legyenek. Utol is érte nemsokára.

- Kérlek szépen, te öregember, mondd meg, honnan tudjuk meg, ha a bátyánkat valami baj érné, mialatt keresi az élet vizét, a szépség fáját és a beszélő madarat?

Az öregember elővett a zsebéből egy kést, odaadta a leánynak és így szólt:

- Őrizzétek meg jól ezt a kést, leányom. Amíg a pengéje ilyen szép fényes, mint most, addig semmi baj nem érte a bátyátokat. De ha azt látjátok, hogy véres lett a penge, akkor siessetek a segítségére, mert nagy bajba jutott.

Megköszönte a leány a kést, hazafutott vele. A bátyja már búcsúzóban volt, indult a nagy hegy felé.

Ment, mendegélt a legény, elérte a hegyet, s hát annak a lábánál egy óriást lát. Köszönt neki illendően, és megkérdezte tőle:

- Ugyan bizony, bátyámuram, hogy juthatnék fel ennek a hegynek a tetejére?
- Mit keresel te ezen a hegyen?
- Az élet vizét, a szépség fáját és a beszélő madarat, édes bátyám!

- Hej, sokan keresték azt már, édes fiam, de még senkit sem láttam onnan visszafordulni, s te is ott maradsz, hacsak nem fogadod meg a tanácsomat. Indulj el ezen az ösvényen, és menj egyenesen fel a hegyre. Jobbra és balra rengeteg kő hever, de te semerre se nézz, csak előre. Egyszer csak azt hallod, hogy gúnyolódnak, csúfolódnak veled, de te ne törődj semmit se velük, hanem menj, s vissza se fordulj, mert különben te is kővé válsz!

A legény megköszönte a tanácsot, s ment, mendegélt felfelé a hegyen. Hát csakugyan, egyszerre olyan láрма, csúfolódó kacagás, gúnyolódás hallatszott minden irányból, hogy azt sem tudta mérgében, mit tehetne. Egy ideig csak ment, ment előre, se jobbra, se balra nem nézett, de a gúnyolódás, kacagás egyre nőtt, s ő bizony elfeledte az óriás tanácsát, felkapott egy nagy követ, s arrafelé hajította, ahonnét a legnagyobb lármát hallotta. No, ha odahajította, úgy is maradt a keze kinyújtva, s ő is olyan kő volt, akár a többi.

Ezalatt a leány gondolja, hogy ő bizony megnézi a kést, nem látszik-e vér rajta, mert már nagyon rég oda volt a bátyja, s ideje lett volna, hogy hazatérjen. Előveszi a kést, s hát csakugyan úgy vereslik a vér rajta!

Nagy sírva, sikoltva kiszalad a másik bátyjához, mutatja a véres kést, s bizony az indult is egyszeriben a bátyja után.

Ment, mendegélt, s ő is találkozott az óriással. Illendően köszönt neki, és megkérdezte:

- Ugyan bizony, bátyámuram, nem látott erre menni egy fiatal legényt?

- Láttam biz' én, de vissza nem tért, úgy látszik, nem fogadta meg a tanácsomat, és elvarázsolták őt is!

- Hát mit tehetnék, hogy megszabadítsam őt, és megtaláljam az élet vizét, a szépség fáját és a beszélő madarat? - kérdezte a legény.

- Menj egyenesen ezen az ösvényen, édes fiam - mondta az óriás -, és amint még, a melletted jobbra-balra heverő kövek közül szitkozódást, csúfolódást fogsz egész úton hallani. De ne figyelj semmire, te csak menj, egészen a hegy tetejére, ott aztán majd megtudod, hogy mi a teendő!

Ment, ment a legény, s neki ugyan mondhattak akármit, ő bizony nem fordult se jobbra, se balra. Nemsokára elérte a bátyját is, el is hagyta, s hát egyszerre a sok ordító hang között mintha a bátyjáét hallotta volna. Rögtön megfordult - s hát ő is ott maradt kővé válva.

Telt, múlt az idő, a leány százszor is elővette a kést, hogy nincs-e valami baja a bátyjainak, s hát egy estefelé, amikor már gondolta, hogy szerencsésen hazajönnek, elkezdett pirosodni a kés pengéje, s egy szempillantás alatt égő pirossá lett a vértől. Hej, megijedt a szegény leány, mutatja nagy sírva a kést a legkisebb bátyjának, az fogta is a tarisznyáját, s útnak indult, hogy segítsen a testvéreinek.

Ő is ugyanazon az úton haladt, ahol a fivérei, s ő is találkozott az óriással.

- Ugyan bizony, bátyámuram, nem látott-e errefelé menni két fiatal legényt?
- Láttam biz' én, de vissza egyik sem jött közülük. Úgy látszik, nem fogadták meg a tanácsomat, és elvarázsolták őket.
- Nem tudná megmondani, édes bátyámuram, hogy miként szabadíthatnám meg őket, s hozhatnám el az élet vizét, a szépség fájának egy ágát és a beszélő madarat?
- Haladj tovább, fiam, ezen az ösvényen - mondotta az óriás a legénynek -, s amint a hegyen mégy mind feljebb, folyton gúnyolódást, nevetgélést hallasz magad körül. De te ne figyelj semmire, ne fordulj semerre, hanem menj fel a hegy tetejére, ott aztán megtudod, mi a teendő! Megköszönte a legény a jó tanácsot, ment, mendegélt felfelé a hegyen, nem nézett semerre, elhaladt mind a két bátyja mellett, de amikor már csak egy-két lépésnyire volt a hegytető, a nagy zajban úgy hallotta, mintha a két bátyja szólítaná. Hirtelen megfordult, s ő is kővé változott, akár a fivérei.

A leány ezalatt nagy búsan járt-kelt a palotában, gyakran elővette, nézegette a kést, s hát egy estefelé látja, hogy csak úgy csurog a vér a penge hegyéről. No, nem is várt tovább, felöltözött, s indult menteni a bátyjait.

Ment, mendegélt, s ő is találkozott az óriással. Köszönt neki szép hangosan, és megkérdezte tőle:

- Édes bátyámuram, nem látott-e errefelé menni három fiatal legényt?
- Láttam biz' én, édes húgom - felelte az óriás -, de vissza egy sem tért közülük. Úgy látom, nem fogadták meg a szavamat, és elvarázsolták őket!
- Jaj, istenem, vajon én megmenthetném-e őket, édes bátyámuram, és el tudnám-e hozni az élet vizét, a szépség fáját és a beszélő madarat?

- Ha megfogadod a tanácsomat, mindent véghezvihetsz, de ha nem, te is ott maradsz, mint a bátyáid - mondta az óriás, és elmondta a leánynak azt, amit a testvéreinek is lelkükre kötött.

A leány megköszönte a tanácsot, és elindult bátran a hegy felé. Ment, mendegélt felfelé, s hát az ösvény mellett heverő kövek vele még jobban gúnyolódtak, csúfolódtak, mint a bátyjaival, de ő se nem látott, se nem hallott, csak ment előre, egymás után hagyta el kővé vált bátyjait, s mikor már majdnem a hegytetőre ért, a sok hang közül kihallatszott három fivérének panaszos kiáltozása. Még erre sem fordult vissza, eszébe jutott, mire figyelmeztette az óriás, így aztán feljutott a hegytetőre, s hát ott egy nagy barlangot pillantott meg: ez rejtette az élet vizének forrását. Boldogan merítette meg színültig a korsóját, aztán felnézett, s hát látja, hogy éppen a forrás felett nőtt a szépség fája, és annak egyik ágán himbálózott a beszélő madár. Letört egy ágat a fáról, a madarat szép gyengéden betette egy kalitkába, a karjára vette, s azonnal indult visszafelé.

Amint nagy nehezen botorkált lefelé, a korsójára nem tudott vigyázni, és az élet vize csurgott-csöpögött a nyomában. Hát lássatok csudát, amint egy-egy csepp ráhullott a kövekre, azok feléledtek, s fiatal leányok, legények lettek belőlük. De hálálkodtak is ám a szép leánynak, hogy megmentette őket a varázslattól! Örült a leány is, hogyné örült volna, szaladt a bátyjaihoz, meglocsolta őket az élet vizével, s abban a percben megelevenedtek. Aztán mentek boldogan hazafelé a kincseikkel. Amint hazaértek, a leány elültette a szépség fájáról tört ágat, öntözgette az élet vizével, abból egyszeriben óriási fa lett, a beszélő madár meg vidám csicssergéssel felrepült az ágára, és ott fészket rakott magának.

Jártak is csodájára az emberek a testvérek kincsének, s nem győzték dicsérni, magasztalni az ügyes leányt. A király fia is hírért vette a négy testvér csodálatos palotájának, és elment, hogy megnézzé. Hát, amikor meglátta a kincsek mellett a szép leányt, aki azokat megszerezte, úgy rajta felejtette a szemét, hogy le sem tudta venni többet róla. Azon helyben megkérte a kezét, mindjárt meg is tartották az esküvőt, s talán még ma is boldogan élnek, ha meg nem haltak.

Jegyzetek

